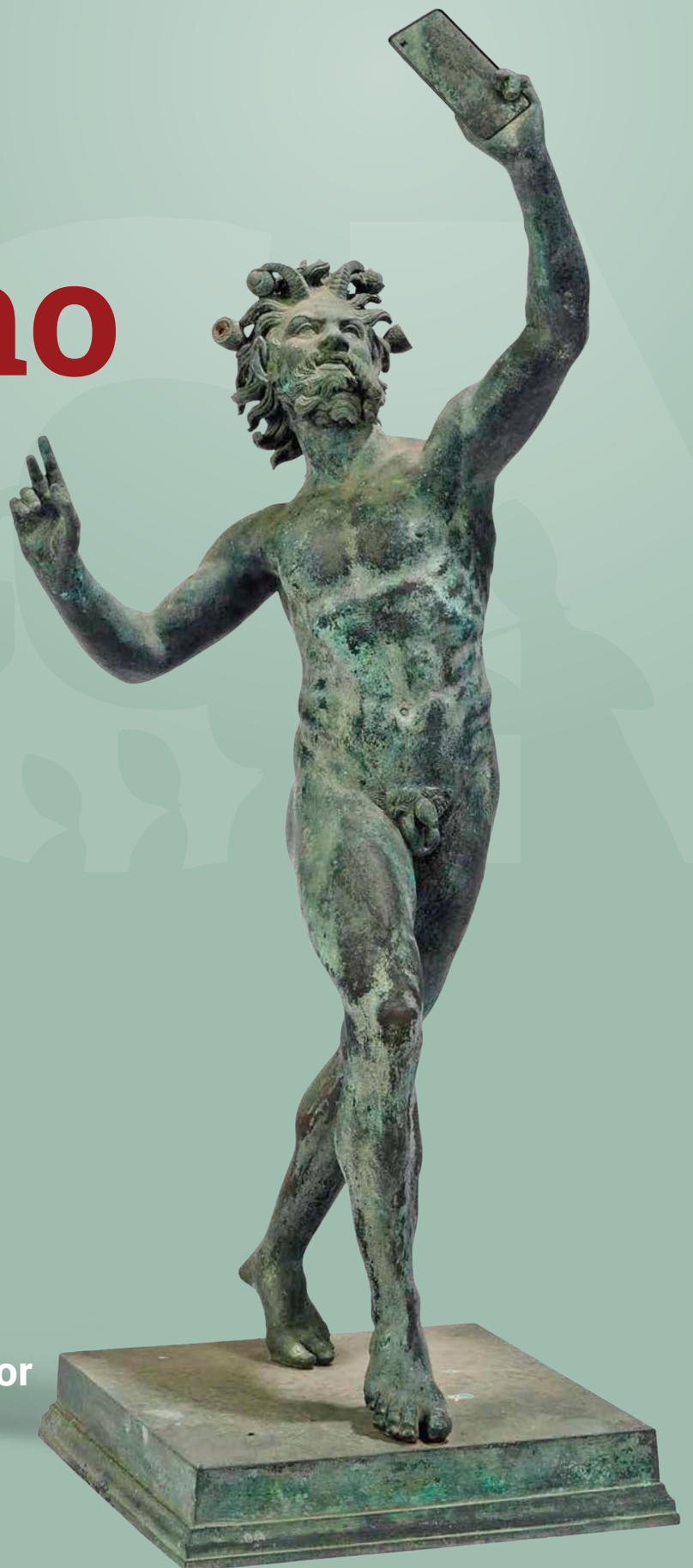

Selfie met Sappho

Vereniging Classici Nederland

Een nieuw curriculum voor
de vakken GTC en LTC

geschreven door het VCN-Volgteam

Selfie met Sappho

Geen verschijnsel karakteriseert de huidige tijd beter dan de selfie. Het gaat tegenwoordig om jezelf en om beeld. Daarbij ga je graag met beroemdheden/influencers op de foto. Sappho is zo iemand, een Griekse dichteres die ons in haar teksten een kijkje in haar eigen (liefdes)leven geeft. Je verdiepen in de gedichten van Sappho en haar wereld zet aan tot nadenken over jezelf en jouw wereld. Samen met Sappho kijk je in de spiegel van je scherm en wie zie je dan? De schoolvakken GTC en LTC stellen leerlingen in staat om het beeld dat zij van zichzelf en hun omgeving hebben (hun selfie) te verrijken met mensen en teksten uit de Oudheid.

Het werk van het Volgteam en de publicatie van dit rapport is mede mogelijk gemaakt door een financiële bijdrage van het ministerie van OCW. Hiervoor dankt de VCN het ministerie.

Inhoud

**Selfie
met
Sappho**

• Ten geleide	4
• Het kampvuur der Klassieken door Prof. dr. F.P. van Oostrom	5
• Een curriculum voor Griekse Taal en Cultuur en Latijnse Taal en Cultuur op hoofdlijnen	7
• Werkwijze bij het ontwerpen van een nieuw curriculum: Via visie naar grote opdrachten en bouwstenen	8
• Visie	12
1. Relevantie	12
2. Inhoud van het curriculum	14
3. Opbouw van het curriculum	15
4. Samenhang met andere leergebieden	16
• Grote Opdrachten en Bouwstenen in drie delen	17
I. Constructie van het Vreemde:	17
Wat is het vreemde?	
II. Perspectieven op het vreemde:	24
Wat valt er te vinden van het vreemde?	
III. Reflectie op het eigene:	28
Wat betekent het vreemde voor mijzelf?	
• Finale	32
Proces in de tijd en draagvlak	32
Samenstelling Volgteam	36
Literatuurverwijzingen	36
• Kernboodschap van de VCN maart 2017	38

Ten geleide

'Hoe behartig je de belangen van klassieke talen? Hoe borg je de vakken Grieks en Latijn voor de toekomst? Hoe kan je collega's helpen het onderwijs in deze vakken te verbeteren?' Dat zijn de vragen waar je, als voorzitter van de Vereniging Classici Nederland, over nadenkt. Het is immers je taak om, waar ze zich voordoen, kansen te grijpen.

Met dat perspectief heeft de VCN zich vanaf 2016 constructief aangesloten bij het ontwikkelproces van curriculum.nu. We wilden aan Nederland laten zien hoe groot de relevantie van de klassieken is voor de huidige samenleving én we wilden dit kunnen vertalen naar het schoolvak Griekse en Latijnse Taal en Cultuur (GLTC). Daarbij was mijn persoonlijke doel om hier zo niet álle, dan toch zoveel mogelijk classici bij te betrekken.

Tegelijkertijd speelde het vraagstuk van de integratie van taal en cultuur. Na de opheffing van het vak KCV moest het onderdeel 'cultuur' teruggebracht worden binnen de klassieke talen, mét behoud van 'taal'. Die re-integratie verliep niet vlekkeloos en docenten vroegen zich af hoe zij het moesten aanpakken.

Curriculum.nu bood de klassieken een kans om een stap voorwaarts te doen; groot was daarom de teleurstelling, toen er ondanks hun aanmeldingen daarvoor, geen classici in een ontwikkelteam kwamen. Maar - met de kennis van achteraf - is dat ook begrijpelijk: Griekse en Latijnse Taal en Cultuur is in zichzelf zó vakoverstijgend dat het niet bij één ontwikkelteam is onder te brengen. Het was geen onwil, het was keuzestress!

Toch wilden we door, en dat hebben we - met hulp van het ministerie van OCW en van curriculum.nu - kunnen doen! Allereerst voelden wij ons gesteund door de belofte van OCW dat aan de positie van ons vak niet zou worden getornd. Daarnaast hebben zij ons de kans

én de financiële ondersteuning gegeven om, in een Volgteam, zelf aan de slag te gaan met het ontwikkelen van een visie, grote opdrachten en bouwstenen die het vak GLTC borgen voor de 21e eeuw. Als voorzitter van de Vereniging Classici Nederland ben ik trots dat ook wij op deze wijze bijdragen aan de curriculumherziening. In dit rapport presenteert het Volgteam van de VCN haar voorstel voor een toekomstbestendig en samenhangend curriculum Griekse en Latijnse Taal en Cultuur, waarmee leerlingen kunnen worden voorbereid op leven en werken in de wereld van morgen.

Met heel veel plezier heb ik het Volgteam samengesteld en met nog meer plezier ben ik er lid van geweest. Het was buitengewoon stimulerend om in een groep bevoegen en zeer ter zake kundige classici op een constructieve manier te mogen denken over je vak. Ik heb er zo veel geleerd! Alleen daarom al dank ik de andere leden van het Volgteam zeer. Natuurlijk dank ik ze vooral voor alle tijd en aandacht die zij zo belangeloos aan ons vak hebben gegeven. Ook ben ik dank verschuldigd aan Monique van der Hoeven van de SLO, die altijd bereid was mee te denken en te lezen evenals aan Hugo Koning en zijn team van *critical friends*.

Maar misschien wel de meeste waardering verdienen alle classici in Nederland. U bent meegegaan in dit proces. U hebt onze probeersels gelezen en van commentaar voorzien (tot op de komma!) en u hebt zich opengesteld voor nieuwe suggesties. Afgelopen maand ontving ik een brief van een classicus die schreef: "Dit is de eerste keer sinds de Mammoetwet dat een onderwijsvernieuwing niet tot polemiek en schisma in onze beroepsgroep heeft geleid." Of het helemaal waar is, weet ik niet; wel weet ik dat nog nooit zoveel docenten klassieke talen in vo en wo meelazen, meedachten en meededen. En daar dank ik u hartelijk voor!

Jet van Gelder, voorzitter VCN

Voorwoord: Het kampvuur der Klassieken

Spreeken over de Klassieken heeft in Nederland beslist prestige, maar laadt ook gemakkelijk de schijn op zich van elitarisme. En laten we wel zijn: de klassieke gymnasiale cultuur heeft ook heel wat snobisme voortgebracht. Wijlen Kees Fens vertelde mij ooit dat hij zijn kinderen van het gymnasium had afgehaald nadat op een ouderavond “een dame in tweedpak” plenair haar intense zorg had uitgesproken over de klad in de behandeling der *ablativus absolutus*. (De twee laatste woorden uitgesproken met het *slijse* waar de Leidse VVSL destijds patent op had.)

Hoe serieus is niet, om vergelijkbare redenen, in de jaren zeventig en omstreken, de opheffing van het categoriaal gymnasium aan de orde geweest? (Als ik mij wel herinner in de Tweede Kamer wel beslecht door één zin van Marcus Bakker, fractieleider van de toen nog Communistische Partij Nederland: “Als ik het goed begrijp, zouden we nu, net nu er arbeiderskinderen naar het gymnasium gaan, die school gaan opheffen?”) De geschiedenis sindsdien heeft Marcus Bakker enkel meer in het gelijk gesteld. De Nederlandse gymnasia bloeien als nooit tevoren, en ook de gymnasiale afdelingen van het Atheneum/ongedeelde VWO zitten bomvol. Op al die scholen is het onderwijs in de klassieke talen en cultuur gelukkig aanzienlijk verbreed in vergelijking tot mijn eigen gymnasiale jaren.

Ik herinner mij een ware falanx van imposante classici: mevrouw De Buck, mijnheer Den Boeft, mijnheer Cohen, mijnheer Croon, mijnheer De Kruijff, mijnheer Van der Pant, ik zie ze allemaal nog voor me, de heren steevast in het pak, veelal driedelig. Zij waren de halfgoden van de school, die zich in de pauzes in het gewoel der puberale stervelingen mengden. Ik ben ze nog altijd dankbaar voor hun solide lessen – al was ik zelf maar uiterst matig in Latijn en Grieks. Maar het was in die tijd wel alleen vertalen, vertalen en nog eens vertalen wat de klok sloeg; met Slijpers rode woordenlijst en

**Selfie
met
Sappho**

Mehlers speciale woordenboek op Homerus zwetend op hexameters die maar niet wilden gaan zingen. Er was ook nog een donkergroene Gids voor gymnasiasten, vol grijze fotootjes van friezen en timpanen, die je iets leerde over de achter al die proefvertalingen schuilgaande cultuur. Maar ik geloof niet dat die Gids in die zes jaren ooit in de klas op tafel is gekomen. (Nu deed ik natuurlijk ook bèta, dus vraag mij niet naar Tacitus of Griekse tragedies.)

Maar die dagen van olim zijn voorbij; ik geef ze graag de zegen na.

De Nederlandse classici hebben in de afgelopen decennia een grote zelfredzaamheid getoond, plus niet te onderschatten innovatiekracht op onderwijsgebied.

Hun tijdperk is verbreed: ook Augustinus en de Middeleeuwen doen tegenwoordig mee. De keus voor jaarlijks een speciale thema-auteur per eindexamen heeft mooie verdieping in het vak gebracht, en Nederlandse classici een jaarlijks kringgesprek bezorgd waarin – en dat is zeldzaam, bij de alfa's – leraren en universitaire mensen elkaar vinden in gedeelde, en metterdaad gevoelde, verantwoordelijkheid. Het internet en andere digitale hulpmiddelen blijken inmiddels ongehoorde bondgenoten voor aansprekend onderwijs in de Klassieken. (Al valt hier ongetwijfeld ook nog veel te winnen – een prachtige taak voor de toekomst.) En nergens ter wereld schijnen de schoolboeken voor Latijn en Grieks zo goed te zijn als in ons land.

Volop vernieuwing en moderniteit derhalve, rond het kampvuur der Klassieken. Maar bij dit alles zijn de classici gelukkig ook zichzelf en hun vak getrouw

gebleven. Ze zijn, zo zeg ik na zo'n 40 jaar ervaring in universitaire kringen, *de fysici onder de alfa's*. Waar het precies door komt zou ik niet durven zeggen, maar voor het gegeven als zodanig sta ik in: de Klassieken trekken kwaliteit aan. Elke universitaire docent is blij met classici als bijvakkers; ook is het beslist geen toeval dat de inkomend president van de KNAW een classica is. Laat staan dat juist de Nederlandse classici, met hun programma *Anchoring Innovation*, als enige vanuit de Geesteswetenschappen bij NWO een grote Zwaarte-krachtsubsidie hebben binnengehaald. Die gaan daar in de komende jaren een succes van maken, zo geef ik u op een Oudhollands briefje.

Natuurlijk kan het ook zonder, en nog goed ook. Ons land dankt zijn verhoudingsgewijs vele Nobelprijzen bij voorrang aan de HBS en nazaten daarvan, waarin die ablativus absolutus een gesloten boekje bleef en wijselijk moest wijken voor algoritmen en moleculen. Let overigens op de herkomst van die woorden. Niet te onderschatten is wat de klassieken ook de bètawetenschap hebben geschonken, en dat is heel wat meer dan terminologie.

Het heeft helemaal niets met valse pretenties of snobisme te maken als men de grote betekenis erkent van de Klassieken voor onze cultuur in een zeer brede zin; als men die overdraagt aan nieuwe generaties en deze zelfs een beetje durft te vieren. Geef onze classici vertrouwen, zou ik zeggen, en vooral de ruimte om hun ding te blijven doen. Klassieker uitgedrukt: besef waar we de term curriculum (puntnu) aan danken. Laat dat vooral geen dode letter worden, maar levend verleden kunnen zijn.

Prof. dr. F.P. van Oostrom, neerlandicus

Curriculum voor Griekse Taal en Cultuur en Latijnse Taal en Cultuur op hoofdpijnen

Klassieke talen en cultuur vormen en verbinden. Dat doen ze met invloedrijke verhalen, met sterke beelden en belangrijke vragen (bijvoorbeeld: wat is geluk?). De klassieken verbinden de wereld van vroeger en vandaag, verbinden de eigen wereld met die van de ander. Ze openen je ogen voor wat je deelt met elkaar, in de samenleving van nu. Ze rusten je uit voor je rol in de maatschappij van morgen. De klassieken vormen je voor het leven dat voor je ligt.

Bij Griekse Taal en Cultuur en Latijnse Taal en Cultuur bestuderen leerlingen de Griekse en Romeinse Oudheid, met speciale aandacht voor de talen en teksten van de Grieken en Romeinen. Leerlingen maken kennis met perspectieven op de Oudheid van anderen en leren zichzelf beter kennen aan de hand van hun reactie op de Oudheid.

Uitgangspunt

Hoe je je verhoudt tot anderen of wie je zelf bent, is niet iets dat je zomaar weet of uit kunt leggen aan anderen. Daar is nadenken voor nodig, en taal. Gedachten, teksten en beelden van anderen zijn behulpzaam om je eigen denken te scherpen. We willen leerlingen uitdagen en inspireren om hun cognitieve, talige en creatieve vermogens gelijktijdig in te zetten. We willen ze stimuleren om zo op zichzelf en hun eigen omgeving te reflecteren. We leren ze de Oudheid te gebruiken als spiegel voor hun eigen wereld en zichzelf.

Vakbeschrijving

In dit curriculumvoorstel is de hoofddoelstelling van de schoolvakken Griekse Taal en Cultuur en Latijnse Taal

en Cultuur gehandhaafd: reflectie op het vreemde en het eigene.

Nieuw aan dit voorstel is dat deze doelstelling zichtbaar gemaakt is in het curriculum. We presenteren de inhoud van het curriculum namelijk in drie delen:

I. Constructie van het vreemde:

Wat is het vreemde?

Leerlingen leren Grieks en Latijn om direct toegang te hebben tot de teksten van Grieken en Romeinen. Ze leren die teksten vertalen en kunnen kennis van bijvoorbeeld taal, genre, stijlmiddelen en context inzetten om de tekst te begrijpen en door te dringen tot het gedachtegoed van Grieken en Romeinen. Ze gebruiken authentieke teksten samen met andere cultuuruitingen om zich een beeld te vormen van de Oudheid.

II. Perspectieven op het vreemde:

Wat valt er te vinden van het vreemde?

Sinds de Oudheid hebben velen zich laten inspireren door Grieken en Romeinen. De interpretaties van deze mensen kunnen leerlingen helpen om zelf grip te krijgen op de Oudheid, ze bieden verschillende perspectieven op antieke cultuuruitingen. Thema's en dilemma's uit de Oudheid zijn vaak verbonden met thema's en dilemma's uit onze wereld en die van de leerlingen. Als we dat laten zien, wordt de Oudheid verhelderd en de relevantie van de Oudheid voor het heden getoond.

III. Reflectie op het eigene:

Wat betekent het vreemde voor mijzelf?

Het perspectief van de Oudheid biedt leerlingen de gelegenheid om meer te leren over zichzelf en om de relevantie van de Oudheid voor zichzelf te formuleren. Ze leren daarbij gebruik te maken van perspectivische lenigheid: ze kunnen zich verplaatsen in een ander en nemen de kennis die ze daarbij

opdoen mee bij het ontwikkelen van hun eigen normen- en waardensysteem. Dit draagt bij aan het bereiken van volwassen burgerschap.

In dit curriculum blijft aandacht voor taal en tekst, voor *close reading* en vertalen. Het curriculum vraagt expliciet aandacht voor het contextualiseren van taal en tekst, voor receptie en actualisatie. Het geeft een duidelijke rol aan de Oudheid, aan de Grieken en Romeinen, in de ontwikkeling van jonge mensen van nu. Bestudering van Grieken en Romeinen helpt leerlingen in hun ontwikkeling tot kritische en onafhankelijke burgers met een goed ontwikkeld intercultureel bewustzijn en een scherp en analytisch gevoel voor taal.

Het Volgteam maakt een selfie

Werkwijze bij het ontwerpen van een nieuw curriculum:

Via visie naar grote opdrachten en bouwstenen

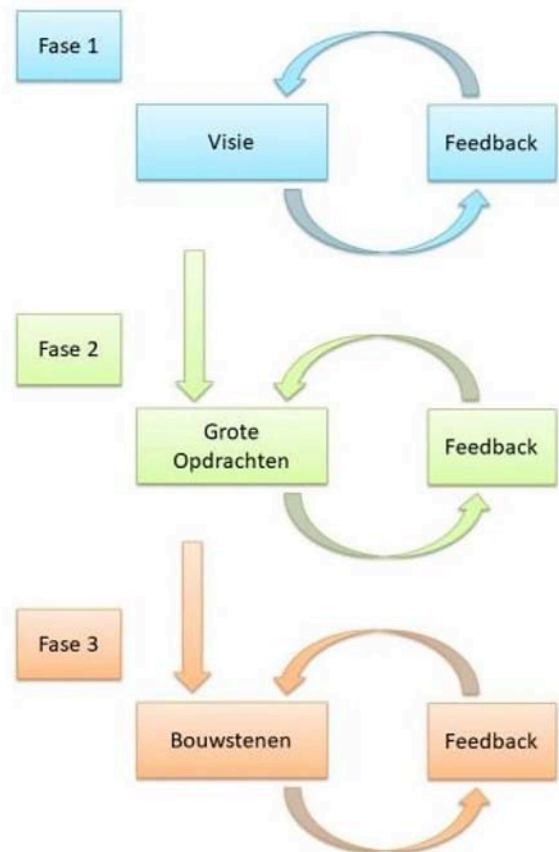
Voor het ontwerp van een les of meerdere lessen beginnen we vaak bij de leerdoelen: als die vaststaan, redeneren we terug en stellen we vast welke stof we daarvoor moeten aanbieden en op welke manier, hoeveel tijd er nodig is en wat de rol van de leraar zelf is bij het behalen van deze leerdoelen. Deze aanpak kan ook goed worden gehanteerd bij het ontwerpen van een curriculum – als de leerdoelen (of eindtermen) tenminste zijn geformuleerd.

Bij het maken van de voorliggende curriculumbeschrijving moesten we anders te werk gaan dan bij het ontwerpen van een curriculum waarvan de eindtermen al vaststaan. De opdracht was namelijk te komen tot een herijking of een herziening van juist dat deel van het curriculum: waar bestaan onze vakken uit, wat moeten leerlingen kennen en kunnen na het succesvol afronden van GLTC in het middelbaar onderwijs.

We wilden daarbij aansluiten bij het werk en de werkwijze van de ontwikkelteams van curriculum.nu. Naast het bieden van structuur, zorgde het volgen van de werkwijze van de ontwikkelteams dat de waarde van het rapport van het VCN-Volgteam in evenwicht zou zijn met de waarde van het werk van de ontwikkelteams.

Het VCN-Volgteam is door het volgen van deze methode gekomen tot een visie, grote opdrachten en bouwstenen die op een lijn liggen met die van de ontwikkelteams. De aanpak bestond daarmee uit drie fasen. In iedere fase hadden we een product dat we voor konden leggen aan vakgenoten, leerlingen en anderen

Figuur. A

(zie figuur A). In totaal is dus drie keer om feedback gevraagd (zie ook Proces in de tijd en draagvlak).

Fase 1: Eerst is een visie opgesteld waarin in grote lijnen de relevantie van de schoolvakken, inhoud van het curriculum, opbouw van het curriculum en de samenhang met andere gebieden beschreven is.

Fase 2: De grote lijnen van de visie zijn vervolgens uitgewerkt in grote opdrachten. Grote opdrachten beschrijven de essentie van wat leerlingen vanuit het perspectief van een leergebied nodig hebben om de wereld te kunnen begrijpen (kennis) en om in die wereld adequaat te kunnen handelen (vaardigheden).

Selfie met Sappho

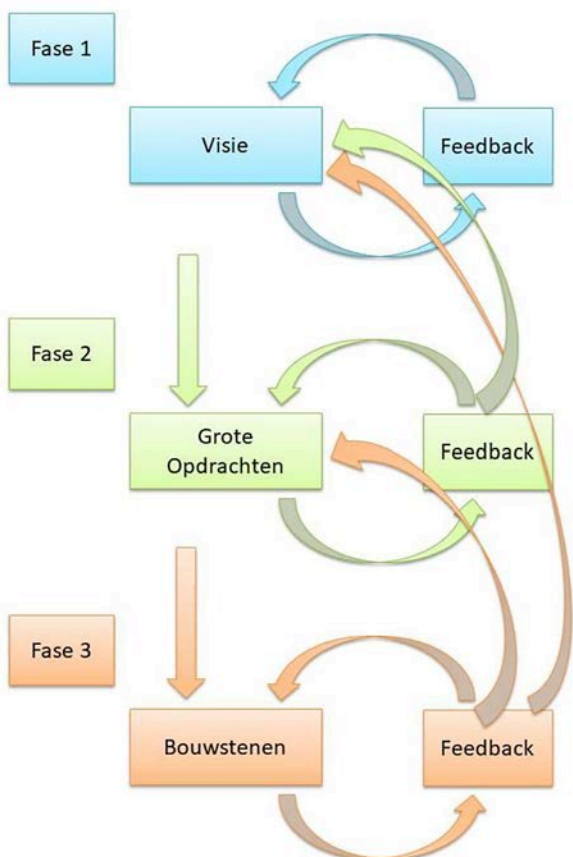
Fase 3: Op basis van de grote opdrachten hebben we bouwstenen geformuleerd bij die grote opdrachten. Bouwstenen vormen een nadere uitwerking van grote opdrachten, ze geven een precisering van de kennis en vaardigheden en vormen zo een basis voor leerdoelen die aan het eind van een fase in de schoolcarrière behaald moeten zijn. Wij hebben dat geformuleerd voor de fasen die voor GLTC van toepassing zijn, namelijk de onder- en bovenbouw van het voortgezet onderwijs (VWO). Anders dan het werkgebied van de ontwikkelteams wordt het vak GLTC alleen gegeven op het VWO. Daarom heeft het Volgteam tijd gevonden om naast de bouwstenen vwo-onderbouw ook al de bouwstenen vwo-bovenbouw te formuleren. Hierbij werd goed gebruik gemaakt van de bestaande tussendoelen voor de

onderbouw (Adema en Van der Plaats 2017).

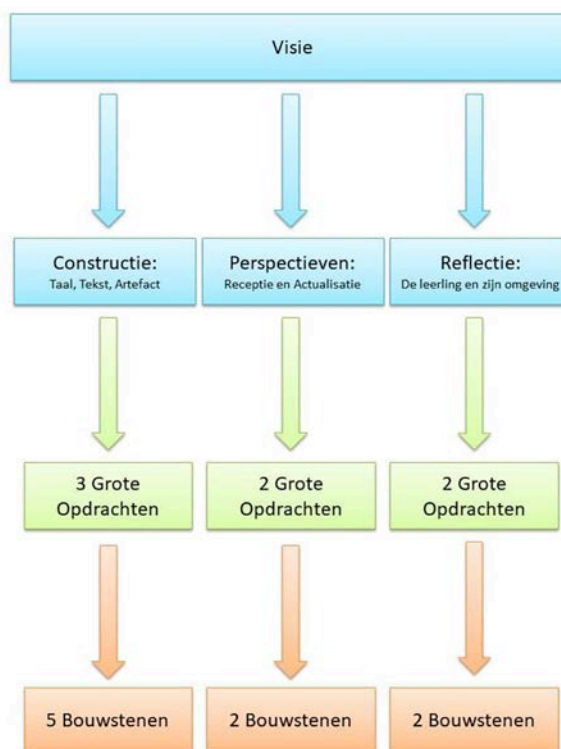
Zo strak als het hierboven beschreven is en in de figuur wordt voorgesteld, ging het in werkelijkheid natuurlijk niet. We beschrijven elders in dit document dat het proces, zoals elk ontwerpproces, cyclisch was: de feedback op de visie leidde tot bijstelling van de visie, zeker, maar ook de feedback op de grote opdrachten leidde tot bijstelling van de visie en later leidde ook de feedback op de bouwstenen weer tot (lichte) bijstelling van zowel de visie als de grote opdrachten (zie figuur B).

Dit document presenteert de eindversies van visie, grote opdrachten en bouwstenen. Uit de visie blijkt dat GLTC is op te delen in drie delen: Constructie van het vreemde, Perspectieven op het vreemde en Reflectie

Figuur. B

Figuur. C

op het eigene. Bij elk van deze drie delen horen grote opdrachten en bij de grote opdrachten horen bouwstenen. De drie zijn alle essentiële onderdelen van het vak, maar in tijd zijn ze niet gelijkwaardig: de constructie van het vreemde neemt in de lespraktijk de meeste tijd in beslag.

We hebben dat tot uiting willen brengen in de aantallen grote opdrachten en bouwstenen. De Constructie van het vreemde wordt uitgewerkt in drie grote opdrachten, met in totaal vijf bouwstenen. Perspectieven op het vreemde en Reflectie op het eigene zijn uitgewerkt met

ieder twee grote opdrachten en twee bouwstenen (zie *figuur C*).

De beschrijving van de visie en de grote opdrachten en bouwstenen bieden een goede basis voor een eventuele aanpassing, herijking of specificering van de eindtermen. Van daaruit kan het proces van curriculum- en lesontwerp zoals we dat allemaal kennen starten: methodemakers en docenten kunnen vanuit de leerdoelen terugwerken en vaststellen wat de stof is voor een jaarlaag of les, op welke manieren die stof moet worden aangeboden om de leerdoelen te behalen, op welke manieren er moet worden getoetst et cetera.

Schematisch overzicht van de grote opdrachten en de bouwstenen

	Onderbouw voortgezet onderwijs	Bovenbouw voortgezet onderwijs
I. Constructie van het Vreemde: Wat is het vreemde?		
1. Taal geeft toegang tot teksten		
1.1 Taalverwerving en het ontsluiten van teksten	Leerlingen leren relevante kennis van taal en context in te zetten om te komen tot begrip van een eenvoudige tekst in het Grieks of Latijn. Ze leren dergelijke teksten ook vertalen in begrijpelijk en goed leesbaar Nederlands.	Leerlingen leren relevante kennis van taal en context in te zetten om te komen tot begrip van een authentieke Griekse of Latijnse tekst. Ze leren dergelijke teksten ook vertalen in begrijpelijk en goed leesbaar Nederlands.
1.2 Taalbeschouwing en de taalkundige analyse en interpretatie van teksten	Leerlingen leren met behulp van een taalkundig begrippenapparaat reflecteren op talige keuzes en strategieën in een eenvoudige Griekse of Latijnse tekst.	Leerlingen leren met behulp van een taalkundig begrippenapparaat reflecteren op talige keuzes binnen het taalsysteem.
2. Teksten en andere cultuuruitingen hebben betekenis		
2.1 Vorm en betekenissen van teksten	Leerlingen maken kennis met een beperkt aantal retorische, stilistische en narratologische middelen en leren reflecteren op mogelijke betekenissen en effecten van de inzet van deze middelen in de voorliggende (eenvoudige) tekst.	Leerlingen leren retorische, stilistische en narratologische middelen in een authentieke Griekse of Latijnse tekst herkennen en leren reflecteren op mogelijke betekenissen en effecten van de inzet van deze middelen in de voorliggende authentieke tekst

	Onderbouw voortgezet onderwijs	Bovenbouw voortgezet onderwijs
2.2 Contextualiseren van tekst en andere cultuuruitingen	Leerlingen leren kennis van de cultuur-historische context in te zetten bij hun begrip van een (tekstuele of niet-tekstuele) cultuuruiting.	Leerlingen leren reflecteren op de communicatie tussen de maker en ontvangers van de cultuuruiting in de oorspronkelijke cultuurhistorische context.

3. Teksten en andere cultuuruitingen geven inzicht in klassiek gedachtegoed

3. Cultuuruitingen gebruiken als bron	Leerlingen leren informatie uit verschillende bronnen te combineren en zich daarmee een beeld te vormen van een duidelijk afgebakend deelaspect van de Oudheid.	Leerlingen leren informatie uit verschillende bronnen te combineren en nuanceren om zich een beeld te vormen van de Oudheid.
--	---	--

II. Perspectieven op het Vreemde: Wat valt er te vinden van het vreemde?

4. Kunst en literatuur uit later tijd bieden verschillende perspectieven op antieke cultuuruitingen

4. Receptie	Leerlingen leren klassieke elementen aan te wijzen in post-klassieke bronnen, waaronder die uit hun eigen leefwereld.	Leerlingen leren dat elke tijd een andere betekenis aan de Oudheid geeft.
--------------------	---	---

5. Actualisatie verheldert de Oudheid en toont de relevantie van de Oudheid voor nu

5. Actualisatie	De leerling leert overeenkomsten te zien tussen maatschappelijke processen, morele dilemma's en thema's in Griekse of Romeinse bronnen en situaties in onze wereld.	Leerlingen leren actueel gebruik van de Oudheid door anderen analyseren en kritisch beschouwen en daarover een beargumenteerd standpunt innemen.
------------------------	---	--

III. Reflectie op het Eigene: Wat betekent het vreemde voor mijzelf?

6. Reflectie op het vreemde en eigene draagt bij aan het ontdekken en ontwikkelen van een eigen identiteit

6. Persoonlijke ontwikkeling	Leerlingen ontwikkelen via de inhoud van klassieke cultuuruitingen hun eigen normen- en waardensysteem aan de hand van thema's die passen bij de belevingswereld van de leerling en bij de klassieke tekst en andere cultuuruitingen in context. De ontsluiting van klassieke teksten en andere cultuuruitingen biedt leerlingen de gelegenheid om meer te leren over zichzelf met behulp van het perspectief van de Oudheid. Daarnaast stelt het vakoverstijgende karakter van het vak de leerling in staat zijn eigen interesses en talenten te ontdekken én te ontwikkelen.
-------------------------------------	--

7. Reflecteren op maatschappelijke processen, morele dilemma's en actuele thema's in Griekse of Latijnse teksten draagt bij aan verantwoordelijk burgerschap

7. Perspectivische lenigheid	Leerlingen worden zich bewust van hun standplaatsgebondenheid door van perspectief te wisselen en zich te verplaatsen in een ander, in onbekende situaties en/of in een andere cultuur. De verschillende vakdisciplines binnen GLTC (taal, literatuur, filosofie, geschiedenis, kunst) bieden een breed palet aan mogelijkheden om te reflecteren op eigen opvattingen en die van anderen. Leerlingen krijgen inzicht in het denken over thema's als vrijheid van meningsuiting, burgerlijke ongehoorzaamheid, relatie individu en staat, schuld en schaamte, het ontstaan van grenzen, van identiteit et cetera.
-------------------------------------	---

Visie

1. Relevantie

Griekse Taal en Cultuur (GTC) en Latijnse Taal en Cultuur (LTC) worden beide gegeven in de onderbouw van een gymnasiale opleiding. In de bovenbouw kiezen vrijwel alle leerlingen één van beide vakken om eindexamen in te doen. De vakken worden van oudsher ook wel 'Klassieke Talen' genoemd. In dit stuk worden de schoolvakken GTC en LTC aangeduid met de term 'GLTC' (Griekse en Latijnse Taal en Cultuur).

Bij GLTC bestuderen leerlingen de Griekse en Romeinse Oudheid (hierna kortweg 'Oudheid' genoemd), maken ze kennis met perspectieven op de Oudheid en leren ze zichzelf aan de hand van hun reactie op de Oudheid beter kennen.

GLTC is een vak waarin zowel cognitie als creativiteit belangrijk zijn. Deze schoolvakken bieden daarmee een uitdagende en inspirerende mogelijkheid voor leerlingen om zich op een aantal terreinen te ontwikkelen, te weten

- **intercultureel bewustzijn**
- **taalbewustzijn**
- **kennis**
- **voorbereiding op het vervolgonderwijs**
- **persoonlijke ontwikkeling**

Intercultureel bewustzijn

De werelden van de Grieken en Romeinen zijn anders en herkenbaar tegelijk. In hun kunst en literatuur vinden we problemen en dilemma's waar ook wij mee te maken hebben, bijvoorbeeld politieke en/of militaire strijd, familiedrama's, ongelukkige liefde. Maar ook fenomenen die misschien verder van ons af lijken te staan komen in Griekse en Latijnse bronnen aan de orde, bijvoorbeeld slavernij of kindhuwelijken. Bestudering van Grieken en Romeinen is een proces

Jet van Gelder presenteert de kernboodschap aan Europese collega's van Euroclassica

van constant vergelijken en contrasteren, van reflecteren op verschillen en overeenkomsten én van het opschorten van je oordeel over verschillen. Leerlingen worden door de langzame en gedegen lectuur van klassieke bronnen gedwongen om niet direct te oordelen over dingen die anders zijn, maar ze in hun context te plaatsen.

Leerlingen wisselen van perspectief, bekijken de Oudheid en hun eigen wereld met een andere blik. Het vermogen tot perspectiefwisseling dat door het reflecteren op de klassieken ontwikkeld wordt, draagt bij aan het ontwikkelen van intercultureel begrip. Dit is van belang, omdat de sterk groeiende globalisering en migratie steeds meer inlevingsvermogen en cultuurrelativisme vragen van nieuwe wereldburgers.

Taalbewustzijn

Het schoolvak GLTC draagt middels de aandacht voor taalverwerving bij aan taalbewustzijn, taalgevoeligheid en taalprecisie. Talen en teksten worden op een analytische manier benaderd. Bij het leren van begrippen op het gebied van grammatica, stilistiek en retoriek, formuleert de leerling zijn gedachten over taal, stijl en retorica. Hij/zij denkt na over hoe de talen en teksten in elkaar zitten en over de effecten die schrijvers met hun

Selfie met Sappho

keuzes beoogd kunnen hebben. Deze effecten zijn soms overduidelijk, soms subtiel, op woordniveau. Door de tamelijk unieke aandacht voor close reading bij GLTC komt bijvoorbeeld aan bod dat woorden en formuleringen veel verschillende nuances hebben, afhankelijk van de context waarin ze worden gebruikt. Leerlingen leren hoe ze die nuances ook in hun eigen taal onder woorden kunnen brengen in eigen vertalingen van klassieke teksten.

Vertalen biedt daarmee ook kans te reflecteren op het Nederlands en die taal op hoog niveau te leren gebruiken.

GLTC vergroot zo de bewuste geletterdheid van leerlingen. Het vak bereidt ze voor op de maatschappij in het algemeen en meer in het bijzonder op vervolgstudies en beroepen waarin aandacht voor zorgvuldige analyse van teksten en precieze communicatie belangrijk zijn.

Kennis

In het schoolvak GLTC verwerven de leerlingen kennis over de Griekse en Romeinse Oudheid en haar latere doorwerking. Daarmee beschikken ze over een brede kennisbasis van een invloedrijk gebied en een invloedrijke periode in de geschiedenis. Op cultureel gebied is dat kennis van verhalen en kunst die nog overal in Europa en daarbuiten te vinden is en die nog steeds nagevolgd wordt. Op politiek-historisch gebied is het bijvoorbeeld kennis over staatsvormen uit de Oudheid (democratie, maar ook tirannie), omgang met macht en ideeën over imperialisme. Op talig en taalkundig gebied is kennis over Grieks en Latijn een verrijking: er is aandacht voor talige structuren, taalsystemen en taalgeschiedenis. Op communicatief gebied verkrijgen

leerlingen kennis over spelen en experimenteren met taal, maar zeker ook over manipuleren en beïnvloeden in tekst, kunst en bouwkunst.

Vorbereiding op het vervolgonderwijs

Taalbewustzijn, intercultureel begrip en kennis van de Europese geschiedenis en cultuur zijn niet alleen van belang voor de maatschappelijke vorming van leerlingen, ze dragen ook bij aan een goede algemene voorbereiding op het vervolgonderwijs. De volgende specifieke vaardigheden zijn onderdeel van het curriculum van GLTC: analyseren, precies lezen en formuleren, complexe teksten doorgronden, contextualiseren, informatievaardigheden, beargumenteren en oordeelsvorming. Dit zijn relevante vaardigheden voor elke academische studie.

De Griekse en Latijnse teksten die worden bestudeerd zijn (behalve op het startniveau) geschreven voor ontwikkelde lezers en hebben complexe zinsstructuren en een rijke woordenschat: het zijn daardoor uitdagende teksten. Het lezen van dit soort literatuur vereist dat de leerlingen al lezend en/of vertalend nauwlettend te werk gaan om te bepalen wat een tekst betekent. Ze maken logische gevolgtrekkingen, analyseren thema's, ideeën, retorische middelen en stilistische middelen. Ze ondersteunen hun interpretaties met tekstueel bewijs. Leerlingen oefenen op deze manier hun probleemoplossend vermogen en hun analytisch vermogen, beide essentieel voor een wetenschappelijke werkwijze.

Persoonlijke ontwikkeling en voorbereiding op de maatschappij

De nadruk op de combinatie van cognitie en creativiteit is kenmerkend voor GLTC. Het vak stimuleert creatief denken, problemen oplossen en kritisch denken. Belangrijk daarbij is dat deze cognitieve en creatieve vaardigheden gecombineerd worden met sociaal-cul-

turele vaardigheden: leerlingen zetten creativiteit en probleemoplossend vermogen in om de wereld van een ander, die van de Grieken en Romeinen, te construeren en beter te begrijpen. Bovendien worden ze gestimuleerd om zichzelf tot die wereld te verhouden en die wereld als spiegel te gebruiken om over zichzelf na te denken en zichzelf te ontwikkelen.

Reflectie op de klassieke taal, tekst en cultuur leidt tot het ontdekken van wat de leerling op dit gebied interessant of belangrijk vindt, waarin hij/zij goed is en wat hij/zij nog zou willen leren, bijvoorbeeld dat vertalen veel plezier oplevert of dat de ideeën uit de Oudheid erg aanspreken of juist afstoten. Vanzelfsprekend is er bij het lezen van klassieke teksten en het beschouwen van materiële cultuuruitingen ook aandacht voor esthetiek en ontroering; juist die beleving zorgt bij de leerling vaak voor een heel rechtstreekse verbinding met de Oudheid.

2. Inhoud van het curriculum

Bij GLTC maken leerlingen kennis met een aantal gebieden van studie. De belangrijkste zijn de Griekse en Latijnse talen, teksten, verhalen- en gedachtegoed, kunst en bouwkunst, geschiedenis, filosofie en de diverse reacties op de Oudheid. Leerlingen gebruiken bronnen uit deze gebieden om zich een beeld te vormen van de Griekse en Romeinse Oudheid. Bovendien leren ze bij de bestudering van de Oudheid te reflecteren op zichzelf en op hun eigen wereld.

Belangrijkste doelstelling: reflectie op het vreemde en eigene

In het schoolvak GLTC leert de leerling nadenken over zichzelf en hoe hij/zij zich tot anderen wil verhouden door na te denken over de Griekse en Romeinse Oudheid. In de literatuur over GLTC wordt dit samengevat als *reflectie op het eigene via het vreemde*. Aan de

hand van deze doelstelling kunnen we de inhoud van het vak goed beschrijven in drie onderdelen: constructie van het vreemde, perspectieven op het vreemde en reflectie op het eigene. Dit zijn alle drie essentiële onderdelen van het vak, maar in grootte en tijd zijn ze in de lespraktijk niet gelijkwaardig. De constructie van het vreemde neemt in de lespraktijk de meeste tijd in beslag, vooral omdat taalverwerving, taalbeschouwing en taalkundige analyse van teksten onmisbare maar tijdrovende bouwstenen zijn bij het construeren van de wereld van de Grieken en Romeinen.

Constructie van het vreemde

Wat is het vreemde bij GLTC? Dat is de Griekse en Romeinse Oudheid: een leefwereld die in taal, gebruiken en tijd ver verwijderd is van de leerling en die we (deels) kunnen construeren door middel van teksten en andere cultuuruitingen.

Leerlingen leren grip te krijgen op het vreemde van de Oudheid. Belangrijk onderdeel daarbij is taalverwerving. De Griekse en Latijnse taal geven directe toegang tot teksten en daarmee tot het gedachtegoed van de Grieken en Romeinen. Leerlingen leren de talen om teksten in de brontaal te kunnen vertalen, begrijpen en analyseren. Ze leren aan de hand van deze teksten talige, retorische en verteltechnische technieken en strategieën herkennen en interpreteren. Deze manier van kijken, gekenmerkt door systematische analyse en het doorzien van communicatiestrategieën, wordt niet alleen toegepast op teksten, maar ook op andere cultuuruitingen.

Teksten en andere cultuuruitingen zijn bronnen voor het gedachtegoed van de Grieken en Romeinen: leerlingen benaderen deze cultuuruitingen ook vanuit een cultuurhistorisch perspectief en leren er Grieks/Romeins gedachtegoed uit te destilleren en dit te combineren tot een eigen beeld van de Oudheid.

Selfie met Sappho

Perspectieven op het vreemde

Wat valt er te vinden van het vreemde? Na de Oudheid hebben vele kunstenaars, schrijvers en wetenschappers zich laten inspireren door kunst, literatuur en ideeën van de Grieken en Romeinen. Leerlingen leren zich een mening te vormen over antieke cultuuruitingen door ze te vergelijken met deze uitingen, debatten en dilemma's uit later tijd. Perspectieven op de Oudheid van anderen helpen leerlingen om de overgang tussen het vreemde en het eigene te verkleinen.

Het bestuderen van kunst en literatuur geïnspireerd door de Oudheid kan leerlingen daarbij helpen als ze nadenken over de volgende vraag: hoe hebben kunstenaars aspecten uit de Oudheid geïnterpreteerd? Deze kunstenaars schiepen hun eigen beeld van het verleden. Via het Oudheidsbeeld van kunstenaars leren leerlingen dat interpretaties betrekkelijk en vaak ook tijdgebonden zijn. Zij leren, met hun kennis van de Oudheid, receptiekunst beter te begrijpen, waarderen en evalueren. In de vakliteratuur en in het schoolvak heet dit onderdeel *receptie*.

Griekse en Romeinse teksten en andere cultuuruitingen komen uit een andere wereld die ver afstaat van onze tijd. Tegelijkertijd behandelen ze thema's en dilemma's die ook nu nog gevoeld worden en actueel zijn. Het werkt verhelderend en relativiserend om antieke cultuuruitingen vanuit dergelijke actuele thema's en dilemma's te benaderen. Bovendien toont dat de relevantie van de Oudheid voor de wereld van nu. Dit wordt in de literatuur over de schoolvakken gevat onder de noemer actualisatie.

Reflectie op het eigene

Wat betekent het vreemde voor mijzelf? Bestuderen van antieke cultuuruitingen biedt leerlingen een toetssteen voor hun eigen mening over thema's als vrijheid van meningsuiting, schuld en schaamte, identiteit et

cetera. Wat vinden ze waardevol binnen een democratische samenleving en hoe kunnen ze dat in praktijk brengen? Leerlingen worden aangezet tot onderzoeken, analyseren, wegen, oordelen, argumenteren, debatteren en reflecteren. Dit alles faciliteert de vorming tot kritisch, goed geïnformeerd, onafhankelijk en empathisch democratisch burger.

Via dezelfde weg ontwikkelt de leerling een perspectief op zichzelf en de eigen culturele omgeving in verhouding tot de ander. Dit leidt niet alleen tot kennis over zichzelf en het eigen perspectief maar voedt ook de "narratieve verbeelding": de mogelijkheid zich te verplaatsen en in te leven in het verhaal van de ander. Een leerling komt in de lessen GLTC in aanraking met teksten en cultuuruitingen uit een heel andere culturele wereld, die soms herkenning en soms verbazing zullen oproepen. Een leerling moet voor zichzelf leren uitmaken wat hij of zij van deze culturele wereld vindt en waar hij of zij door geraakt wordt: dat draagt bij aan het ontdekken en ontwikkelen van een eigen identiteit.

3. Opbouw van het curriculum

Kenmerkend voor GLTC zijn de doorlopende leerlijnen van klas 1/2 tot en met 6 van het vwo, zowel op het gebied van taalbewustzijn als op het gebied van intercultureel bewustzijn.

De opbouw van het talige deel van het curriculum is erop gericht om aan het begin van de bovenbouw leerlingen, met hulpmiddelen, teksten te laten lezen in de originele taal. De onderbouw staat in het teken van taalverwerving en inleiding in de culturele wereld van Romeinen en Grieken. Leerlingen leren - in het geval van het Grieks - het schrift lezen en bouwen vervolgens in beide talen een basiswoordenschat en basiskennis op van de meest voorkomende vormleer en syntaxis. Leerlingen passen deze kennis toe bij het vertalen en lezen van overwegend aangepaste of geconstrueerde teksten. Soms worden (bijna) originele teksten gelezen

met een vertaling ernaast, ter kennismaking met de literatuur die in de bovenbouw aan de orde komt. Daarnaast verwerft de leerling kennis van de wereld van de Oudheid, variërend van het dagelijks leven tot mythologische verhalen, van religie tot kunst tot architectuur. De leerling leert de teksten begrijpen in een culturele context. Hiermee wordt tot en met de derde of vierde klas een basis gelegd voor het vertalen en lezen van originele teksten in de bovenbouw.

In de bovenbouw worden taal en cultuur geïntegreerd aangeboden, waarbij ofwel de gekozen tekst centraal staat en verbonden wordt met cultuurdomeinen, ofwel een inhoudelijk thema het uitgangspunt is voor de keuze van tekst en cultuuruitingen. De brochures Leerplankader Griekse en Latijnse cultuur (Adema en Van der Plaats 2017) en Doorlopende leerlijnen taalvaardigheid klassieke talen (Bekker 2011) bieden aanknopingspunten voor het verder vormgeven van doorlopende leerlijnen.

4. Samenhang met andere leergebieden

GLTC is een multidisciplinair vakgebied. Binnen het leergebied GLTC komen de volgende disciplines aanbod: letterkunde, taalkunde, retorica, (oude) geschiedenis, (antieke) wijsbegeerte, (klassieke) archeologie en receptie van deze disciplines in de post-klassieke tijd. Wetenschappelijke benaderingen als *gender studies* en *anchoring innovation* verbinden deze disciplines en bieden ook voor het schoolvak kansen om de Griekse en Romeinse Oudheid steeds op nieuwe en aantrekkelijke manieren te benaderen.

Het vak hangt samen met bijna alle leergebieden: zelfs lessen die bijvoorbeeld Grieks, Latijn en Scheikunde combineren zijn voorstelbaar (en bestaan). We gaan hier in op de vakgebieden waar een sterke samenhang op het gebied van inhoud en vaardigheden is, namelijk de leergebieden Nederlands, Engels/MVT, Kunst en

Cultuur, Mens en Maatschappij, Burgerschap en Digitale Geletterdheid.

Er is een sterke samenhang met de leergebieden **Nederlands** en **Engels/MVT**. Leerlingen leren bij GLTC praten over taal. Er worden begrippen op grammaticaal, stilistisch, retorisch en verteltechnisch gebied aangeleerd die het gesprek mogelijk maken over taal als systeem en als communicatiemiddel. Door de scherpe taalanalytische vaardigheden die de leerlingen in GLTC verwerven, levert het vak een unieke bijdrage aan de reflectie over (opbouw en structuur van) taal wat het leren van andere taalsystemen in hoge mate bevordert. Verder is er een samenhang met het leergebied **Kunst en Cultuur** vanwege de overige (niet literaire) cultuurdomeinen, omdat leerlingen leren over klassieke kunst en cultuur en de doorwerking daarvan in latere tijden. Veel aspecten van kunst en cultuur van de Oudheid leven voort in de eeuwen na de Oudheid. Kennis van kunst en cultuur van de Oudheid helpt bij het begrip van latere cultuuruitingen. Literatuur- en kunstvormen vallen telkens terug op of bakenen zich juist af van de literatuur en kunst van de Oudheid. Kennis hiervan geeft toegang tot de doorgaande traditie van kunst en cultuur na de Oudheid.

Er is samenhang met het leergebied **Mens en Maatschappij**, omdat GLTC met dat leergebied deelt dat reflectie op het vreemde en eigene centraal staat. De leerlingen leren de Oudheid te benaderen vanuit filosofisch, historisch en maatschappelijk perspectief, waarbij de vergelijking tussen toen (het vreemde) en nu (het eigene) helpt de wereld te begrijpen en de persoonlijke betrokkenheid bevordert.

Er is samenhang met het leergebied **Burgerschap**, omdat klassieke auteurs ons via hun teksten deelgenoot maken van hun gedachten over hun eigen samenleving en omdat deze gedachten het erfgoed vormen dat

Taal is de sleutel tot begrip; alleen door je nauwkeurig te verdiepen in wat iemand nu werkelijk zegt kun je diegene echt verstaan.

wij nog altijd delen met alle burgers van met name de westerse samenleving. Klassieke filosofen besteden ruim aandacht aan ethiek en de positie van de mens in de maatschappij en de mogelijkheden en beperkingen door andere staatsvormen. Ook reflecteren ze op de vraag wie de mens eigenlijk is en welke positie hij heeft in de wereld.

Er is een samenhang met het leergebied **Digitale Geletterdheid**. Naast informatievaardigheden die in GLTC aan bod komen is dat vooral op het gebied van mediawijsheid. Leerlingen moeten zich bij het lezen van antieke teksten steeds bewust zijn van het feit dat de auteur zijn persoonlijke voorstelling van zaken geeft. Die voorstelling van zaken is niet de enige waarheid. Daarmee leren ze kritisch en aandachtig te lezen. Die vaardigheid helpt hen om in de digitale wereld onderscheid te kunnen maken tussen feit en mening en maakt hen bewust van standplaatsgebondenheid.

Grote opdrachten en bouwstenen in drie delen

I. Constructie van het Vreemde: Wat is het vreemde?

Reis door de tijd

De klassieken nemen je, op reis door de tijd, mee naar nieuwe werelden. Ze openen onvermoede vergezichten. Ze verrijken

je verbeeldingskracht. De Griekse en Latijnse taal geven je toegang tot de antieke cultuur. Je maakt kennis met ideeën, verhalen en figuren uit de Grieks-Romeinse wereld.

Grote opdracht 1: Taal geeft toegang tot teksten

Relevantie

Teksten hebben een centrale plaats in de vakken Griekse en Latijnse Taal en Cultuur. Ze geven de meest directe toegang om door te dringen tot het gedachtegoed van de Grieken en de Romeinen. Leerlingen leren de teksten in de brontaal ontsluiten, analyseren en interpreteren. Het verwerven van kennis over de Griekse en Latijnse taalsystemen is daarmee onlosmakelijk verbonden: talige kennis is de belangrijkste voorwaarden voor die directe toegang tot Griekse en Latijnse teksten.

Inhoud

In de schoolvakken Grieks en Latijn zetten leerlingen talige kennis in voor verschillende activiteiten. Ze hebben talige kennis nodig voor een eerste begrip van een tekst, meer specifiek voor het maken van een (werk) vertaling en vervolgens voor een meer diepgaande analyse vanuit taalkundig perspectief.

Kennis en vaardigheden nodig voor tekstontsluiting

Om te komen tot begrip van een authentieke tekst zijn verschillende soorten kennis nodig. De talige kennis valt op te splitsen in kennis van vocabulaire, morfologie, syntaxis, pragmatiek en tekststructuur. Daarnaast is er niet-talige kennis nodig, zoals bijvoorbeeld het genre van een tekst, de sociale, historische en geografische context en ook kennis van de wereld in het algemeen. Ook moeten leerlingen beschikken over de

vaardigheden om die kennis geïntegreerd in te zetten. Doel van deze grote opdracht is dat leerlingen de Griekse en Latijnse talen zo verwerven dat ze deze aspecten van talige kennis geïntegreerd met niet-talige kennis kunnen inzetten om tot een eerste begrip van een tekst te komen.

Een veelgebruikte vorm voor het ontsluiten van Griekse en Latijnse teksten is het maken van een eigen vertaling. Deze vorm helpt leerlingen om door te dringen in de tekst en om later de tekst nader te bestuderen. Het maken van een werkvertaling vereist – naast de hierboven genoemde kennis en vaardigheden – de inzet van lees- en vertaalstrategieën. Bovendien vergt het diepgaande kennis van het Nederlands. Om een vertaling te maken is het namelijk nodig om een woord, zegswijze of constructie in de oorspronkelijke tekst om te zetten naar vergelijkbare woorden, zegswijzen of constructies in het Nederlands. Leerlingen moeten daarom van elementen uit het Griekse en/of Latijnse taalsysteem weten welke elementen in het Nederlands daarmee vergelijkbaar zijn.

Analyse vanuit taalkundig perspectief: talige strategieën van antieke auteurs

Schrijvers maken keuzes in hoe ze zich uitdrukken. Die keuzes hangen samen met hun communicatieve doelen. Om dichterbij die communicatieve doelen te komen moet een leerling de keuzes van schrijvers kunnen analyseren. Leerlingen hebben kennis nodig van taalsystemen in het algemeen en van de rol van Griekse en Latijnse talige verschijnselen in deze taalsystemen om talige keuzes van auteurs te herkennen en hun talige strategieën te kunnen analyseren. Als een leerling zich realiseert dat een schrijver een keuze heeft gemaakt, bijvoorbeeld tussen een actieve of een passieve vorm, kan de leerlingen nadenken over het waarom van die keuze. Hierdoor wordt het taalbewustzijn van de leerlingen vergroot.

Brede vaardigheden

- *Manieren van denken en handelen: kritisch denken, creatief denken en (praktisch) handelen, probleemoplossend denken en (praktisch) handelen*
- *Manieren van jezelf kennen: zelfregulering, ondernemend denken en handelen, oriëntatie op jezelf, je studie en je loopbaan*
- *Manieren van omgaan met anderen: sociale en culturele vaardigheden, communiceren*

Bouwsteen 1.1: Taalverwerving en het ontsluiten van teksten

Het verwerven van kennis over de talen Grieks en Latijn is een van de belangrijkste voorwaarden voor een directe toegang tot Griekse en Latijnse teksten. De talige kennis is onder te verdelen in kennis van vocabulaire, morfologie, syntaxis, pragmatiek en tekststructuur. Voor het begrijpen van teksten is niet alleen talige kennis nodig. Ook genrekennis, de sociale, historische en geografische context en kennis van de wereld in het algemeen spelen een rol. Leerlingen leren vertalen en krijgen inzicht in vertaalprocessen. Daarnaast stuiten ze door het maken van vertalingen op verschillen tussen het Latijn of Grieks en het Nederlands.

Onderbouw

Leerlingen verwerven een groot deel van de talige kennis in de onderbouw. De taalverwerving gebeurt met het oog op het ontsluiten van teksten. In de onderbouw zijn dit eenvoudige teksten. Dit kunnen vereenvoudigde authentieke teksten zijn of teksten die voor dit doel geschreven zijn. De teksten in de onderbouw zijn zodanig dat leerlingen kunnen oefenen met het inzetten van zowel talige als niet-talige kennis om te komen tot begrip van een eenvoudige tekst. Leerlingen maken daarbij kennis met diverse strategieën voor zins- en tekstbegrip en leren die inzetten op een voor hen efficiënte en

Selfie met Sappho

effectieve manier. Leerlingen leren eenvoudige teksten te vertalen en maken daarbij kennis met vertaalprocessen en vertaalstrategieën. Daarnaast zien ze door het maken van vertalingen verschillen tussen het Latijn of Grieks en het Nederlands, in de onderbouw vooral op het gebied van vocabulaire, morfologie, syntaxis en woordvolgorde.

Leerlingen leren:

- *Een eenvoudige en/of aangepaste Griekse of Latijnse tekst te vertalen in begrijpelijk en goed leesbaar Nederlands, met gebruik van hulpmiddelen*
- *Relevante kennis van taal en context in te zetten om te komen tot begrip van een eenvoudige tekst in het Grieks of Latijn*
- *Begrip van een tekst te demonstreren door middel van bijvoorbeeld het beantwoorden van begripsvragen tijdens of na het maken van een vertaling*

Bovenbouw

De in de onderbouw verworven talige kennis komt terug in de bovenbouw en wordt daar verdiept en uitgebreid, vooral aan de hand van de teksten die worden behandeld. In de bovenbouw zijn dit authentieke teksten, in oplopende moeilijkheidsgraad. Leerlingen hebben naast talige kennis ook steeds meer niet-talige kennis nodig om deze teksten te begrijpen. Dit is bijvoorbeeld kennis over genre, sociale, historische en geografische context. Bij het vertalen van authentieke teksten gebruiken en verdiepen leerlingen hun kennis van vertaalprocessen. Ze leren bewust te kiezen tussen verschillende vertaalstrategieën en leren adequaat gebruik te maken van beschikbare hulpmiddelen. Door het vertalen stuiten de leerlingen op verschillen tussen de taalsystemen van het Grieks en Latijn en die van het Nederlands. De verschillen hebben te maken met vocabulaire, morfologie, syntaxis en woordvolgorde, pragmatiek en tekststructuur.

Leerlingen leren:

- *Een authentieke Griekse of Latijnse tekst te vertalen in begrijpelijk en goed leesbaar Nederlands, met gebruik van hulpmiddelen waaronder een woordenboek*
- *Relevante kennis van taal en context in te zetten om te komen tot begrip van een authentieke tekst*
- *Begrip van een authentieke tekst te demonstreren door middel van bijvoorbeeld het beantwoorden van begripsvragen tijdens of na het maken van een vertaling*

Bouwsteen 1.2: Taalbeschouwing en de taalkundige analyse en interpretatie van teksten

Leerlingen hebben talige kennis nodig om te komen tot een eerste begrip van de tekst. Daarnaast gebruiken leerlingen hun talige kennis ook om te reflecteren op teksten en op de taal waarin die tekst geschreven is. Om taalbeschouwing en reflectie op talige aspecten van teksten mogelijk te maken, verwerven leerlingen kennis van een taalkundig begrippenapparaat. Onder het taalkundig begrippenapparaat vallen termen met betrekking tot morfologie, syntaxis, pragmatiek en tekststructuur.

Onderbouw

In de onderbouw maken de leerlingen voor het eerst kennis met de termen en leren ze toepassen op woord-, zins- en tekstniveau. Leerlingen beginnen in de onderbouw al met het reflecteren op effecten van talige keuzes, bijvoorbeeld als ze kennismaken met het verschil tussen actieve en passieve werkwoordsvormen.

Leerlingen leren:

- *Met behulp van een taalkundig begrippenapparaat teksten op woord-, zins- en tekstniveau analyseren en interpreteren*
- *Reflecteren op talige keuzes en strategieën in de tekst*

Bovenbouw

In de bovenbouw ligt meer nadruk op taalbeschouwing en de taalkundige analyse en interpretatie van teksten. Leerlingen zetten in de bovenbouw het taalkundig begrippenapparaat in bij analyse en interpretatie van authentieke teksten.

Leerlingen leren:

- *Met behulp van een taalkundig begrippenapparaat authentieke teksten op woord-, zins- en tekstniveau analyseren en interpreteren*
- *Reflecteren op talige keuzes binnen het taalsysteem*

Grote opdracht 2: Teksten en andere cultuuruitingen hebben betekenis

Op de toppen van je kunnen

De klassieken leren je analyseren en grondig onderzoeken. Je leert scherp te denken en zo ook waarheid en verdichting te onderscheiden.

Relevantie

Leerlingen groeien op in een samenleving waarin in hoog tempo een continue stroom informatie op hen afkomt. Het is zaak die informatie te filteren, feiten van meningen te onderscheiden, hoofd- en bijzaken uit

elkaar te houden en dat alles op waarde te schatten. Wat is waar, wat is belangrijk, wie zegt wat en met welke bedoeling? Een kritische houding ten aanzien van alles wat er op hen afkomt, helpt leerlingen een afgewogen mening te formuleren en waar nodig hun oordeel op te schorten. Hoewel de nadruk in het onderwijs Griekse en Latijnse Taal en Cultuur op klassieke teksten ligt, draait het in deze grote opdracht niet alleen om geschreven werken, maar ook om communicatie middels andere cultuuruitingen uit de Oudheid.

Inhoud

Een leerling leert in klassieke teksten retorische, stilistische en narratologische middelen herkennen waarmee de auteur een beeld beoogt op te roepen of zijn lezer probeert te overtuigen, zoals door bijvoorbeeld woordkeus, argumentatie, stilistische middelen, karakterisering, weglating en framing. Een leerling leert de historische setting van de tekst, genre en persoonlijke context van de auteur hierbij te betrekken. De leerling leert daarmee reflecteren op de auteursintentie en de verschillende effecten die een tekst kan hebben op de ontvanger. In beeldtaal worden vergelijkbare communicatieve middelen ingezet. Zo leert een leerling klassieke cultuuruitingen te 'lezen', interpreteren en kritisch te beschouwen.

Brede vaardigheden

- *Manieren van denken en handelen: kritisch denken, creatief denken en (praktisch) handelen, probleemoplossend denken en (praktisch) handelen*
- *Manieren van jezelf kennen: zelfregulering, oriëntatie op jezelf, je studie en je loopbaan*
- *Manieren van omgaan met anderen: sociale en culturele vaardigheden, communiceren*

Selfie met Sappho

Bouwsteen 2.1: Vorm en betekenissen van teksten

De analyse van teksten beperkt zich in de schoolvakken niet tot een taalkundige analyse (zoals beschreven in bouwsteen 1.2). Naast kennis van een taalkundig begrippenapparaat behoort daarom ook kennis van retorische, stilistische en narratologische terminologie tot het schoolvak.

Onderbouw

In de onderbouw wordt een begin gemaakt met het verwerven van retorische, stilistische en narratologische termen. Leerlingen leren in de onderbouw een beperkt aantal van deze middelen te herkennen in eenvoudige teksten en te benoemen. Ook denken leerlingen in de onderbouw al na over wat de mogelijke betekenissen en effecten van het middel in de tekst kunnen zijn.

Leerlingen leren:

- Een beperkt aantal retorische, stilistische en narratologische middelen in een eenvoudige tekst herkennen en kunnen die met behulp van dat letterkundige begrippenapparaat benoemen
- Reflecteren op mogelijke betekenissen en effecten van de inzet van deze middelen in de voorliggende (eenvoudige) tekst

Bovenbouw

In de bovenbouw breiden leerlingen hun letterkundige begrippenapparaat uit. Ze leren het te gebruiken in hun analyse en interpretatie van authentieke Griekse of Latijnse teksten.

Leerlingen leren:

- Retorische, stilistische en narratologische middelen in een authentieke Griekse of Latijnse tekst herkennen en

die met behulp van dat letterkundige begrippenapparaat beschrijven

- Reflecteren op mogelijke betekenissen en effecten van de inzet van deze middelen in de voorliggende authentieke tekst

Bouwsteen 2.2: Contextualiseren van tekst en andere cultuuruitingen

Of het nu teksten zijn of andersoortige cultuuruitingen, de maker wil iets met zijn product communiceren. Kennis van de context waarin de maker en of het product thuishoort, is onontbeerlijk om op een zinvolle manier na te denken over wat de maker wilde communiceren. Leerlingen leren kennis in te zetten van bijvoorbeeld vormkenmerken van stijlen, periodisering, verhalengoed, historische gebeurtenissen en personen om tot beter begrip te komen van een cultuuruiting. Ze leren die cultuuruiting te contextualiseren.

Onderbouw

In de onderbouw gebruiken leerlingen contextuele kennis om de inhoud van teksten en andere cultuuruitingen beter te begrijpen en te contextualiseren.

Leerlingen leren:

- Kennis van vormkenmerken en verhalengoed inzetten bij het herkennen en beschrijven van een (tekstuele of niet-tekstuele) cultuuruiting
- Kennis van de cultuurhistorische context inzetten bij hun begrip van een (tekstuele of niet-tekstuele) cultuuruiting

Bovenbouw

In de bovenbouw wordt kennis van bijvoorbeeld vormkenmerken van stijlen, verhalengoed, historische gebeurtenissen en personages uitgebreid en toegepast

op specifieke teksten en andere cultuuruitingen. Leerlingen gebruiken deze kennis om de inhoud beter te begrijpen én ze leren na te denken over wat een maker met zijn product wilde communiceren in de oorspronkelijke cultuurhistorische context.

Leerlingen leren:

- *Kennis van vormkenmerken en verhalengoed inzetten bij het herkennen en beschrijven van een (tekstuele of niet-tekstuele) cultuuruiting*
- *Kennis van de cultuurhistorische context inzetten bij hun begrip van een (tekstuele of niet-tekstuele) kunstuiting*
- *Reflecteren op de communicatie tussen de maker en ontvangers van de cultuuruiting in de oorspronkelijke cultuurhistorische context*

Grote opdracht 3: Teksten en andere cultuuruitingen geven inzicht in klassiek gedachtegoed

Relevantie

Het onderwijs Griekse en Latijnse Taal en Cultuur richt zich op gedachtegoed dat bij een leerling zowel herkenning als vervreemding op kan roepen. Regelmatig is er sprake van gedachtegoed dat inhoudelijk maar ook in tijd ver van de leerling afstaat. Voordat een leerling zich hierin kan inleven en daardoor de eigen blik kan aanscherpen, moet de leerling zich aan de hand van de gelezen tekst een beeld kunnen vormen van het gedachtegoed van de culturele wereld waaruit de tekst voortkomt.

Inhoud

Het construeren van het gedachtegoed van Grieken en Romeinen staat centraal in deze grote opdracht. Leerlingen leren gedachtegoed uit de Oudheid te destilleren

uit verschillende bronnen én dit te combineren en nuanceren waardoor hun eigen beeld van de Oudheid ontstaat. Deze bronnen zijn teksten in de originele taal, teksten in vertaling en materiële bronnen. De bronnen bieden toegang tot gedachtegoed uit de Oudheid: normen, waarden en ideologieën op onder andere politiek, religieus, sociaal, cultureel en filosofisch gebied. Ter illustratie van de inhoud van deze grote opdracht een voorbeeld: Homerus heeft verhalen geschreven die fantastisch zijn om het verhaal zelf. Leerlingen kijken binnen deze grote opdracht echter nog een stap verder: ze kijken naar de inhoud van de verhalen om daar ideeën over de Homerische mens en maatschappij uit te halen. Ze lezen de Ilias en de Odyssee niet alleen om het verhaal over de oorlog in Troje te leren kennen, maar ook om meer te weten te komen over bijvoorbeeld vormen van leiderschap, eer en heldendom. Zo kunnen ze bijvoorbeeld ontdekken aan welke kenmerken een held binnen de Homerische wereld moet voldoen.

Brede vaardigheden

- *Manieren van denken en handelen: kritisch denken, creatief denken en (praktisch) handelen, probleemoplossend denken en (praktisch) handelen*
- *Manieren van jezelf kennen: zelfregulering, oriëntatie op jezelf, je studie en je loopbaan*
- *Manieren van omgaan met anderen: sociale en culturele vaardigheden, communiceren*

Bouwsteen 3: Cultuuruitingen gebruiken als bron

Teksten en andere cultuuruitingen zijn een bron voor wat de maker wilde communiceren (zie bouwsteen 2.2). Daarnaast leren leerlingen aan de hand van cultuuruitingen ook iets over de wereld van de makers. Zo krijgen zij toegang tot de leefwereld van de Grieken en Romeinen en tot hun gedachtegoed op het gebied van bijvoorbeeld normen, waarden en ideologieën op

Jeroen Vis geeft les aan de onderbouw

politiek, religieus en filosofisch gebied. Leerlingen leren cultuuruitingen te zien en te gebruiken als bron van informatie over de cultuur waaruit ze voortkomen. Ze bestuderen cultuuruitingen om hun kennis en begrip van de cultuurhistorische en maatschappelijke context te vergroten.

Onderbouw

Leerlingen gebruiken in de onderbouw cultuuruitingen als bronnen voor een duidelijk afgebakend deelaspect van de Oudheid. In de onderbouw ligt het vooral voor de hand leerlingen te laten nadenken over de leefwereld van de Grieken en Romeinen (dagelijks leven, religieuze praktijken, mythologie, historische context).

Leerlingen leren:

- *verschillende soorten bronnen te gebruiken om informatie te verzamelen over de leefwereld en het gedachtegoed in de Oudheid*
- *informatie uit verschillende bronnen te combineren en zich daarmee een beeld te vormen van een duidelijk afgebakend deelaspect van de Oudheid*

Bovenbouw

In de bovenbouw construeren leerlingen de leefwereld en het gedachtegoed van de Grieken en Romeinen aan de hand van cultuuruitingen. Ze gebruiken die als bron om tot een beeld van de Oudheid te komen op het gebied van normen, waarden en ideologieën op politiek, religieus en filosofisch gebied.

Leerlingen leren:

- *verschillende soorten bronnen te gebruiken om informatie te verzamelen over de leefwereld en het gedachtegoed in de Oudheid*
- *informatie uit verschillende bronnen te combineren en nuanceren om zich een beeld te vormen van de Oudheid*

II. Perspectieven op het Vreemde: Wat valt er te vinden van het vreemde?

Grote opdracht 4:

Kunst, literatuur en ideeën uit later tijd bieden verschillende perspectieven op antieke cultuuruitingen

Relevantie

Om de wereld van de Oudheid beter te begrijpen kan een leerling steunen op een lange traditie van receptie. Kunstenaars, architecten, schrijvers en denkers uit alle tijdvakken van de geschiedenis en verspreid over de hele wereld hebben zich door de Oudheid laten inspireren en in hun kunst een eigen interpretatie van de Oudheid gegeven. Door receptie-bronnen te bestuderen leert een leerling dat kunstenaars steeds hun eigen beeld van het verleden scheppen en dat ze dat verleden inzetten voor hun eigen doelen. Daarnaast stimuleert

het leerlingen hun eigen denken te vernieuwen door het inzicht dat klassieke teksten in elke tijd een nieuwe betekenis voortbrengen. Een leerling kan zich er zo van bewust worden dat elke weergave van het verleden een constructie is en geen objectieve waarheid. Receptie-bronnen zijn daarmee evaluatieve hulpmiddelen op basis waarvan een leerling eigen ideeën over de gelezen teksten kan vormen en/of nuanceren

Selfie met Sappho

Inhoud

De receptie van klassieke kunst en literatuur geeft informatie over het gebruik en de beoordeling van de Oudheid in die perioden. Elke periode zet zijn eigen accenten en toont daarmee wat belangrijk werd gevonden in dat tijdvak. Een leerling kan deze informatie gebruiken om een antieke cultuuruiting te evalueren en om er zijn eigen oordeel over te vormen. Dit proces werkt beide kanten op: kennis van de Oudheid helpt een leerling ook om latere Europese kunst en literatuur te begrijpen, waarderen en evalueren. Bepaalde perioden in de Europese geschiedenis zijn bijvoorbeeld duidelijk als classicistisch aan te duiden, omdat de klassieken in die tijdvakken van doorslaggevende invloed op kunst en literatuur zijn geweest. Dat geldt bijvoorbeeld voor kunstuitingen uit de Renaissance, de barok en het neoclassicisme. Binnen deze grote opdracht denkt een leerling erover na waarom een kunstenaar of denker in later tijd de Oudheid in zijn werk heeft gebruikt en wat daarmee mogelijk zijn bedoeling is geweest.

Brede vaardigheden

- *Manieren van denken en handelen: kritisch denken, creatief denken en (praktisch) handelen, probleemoplossend denken en (praktisch) handelen*
- *Manieren van jezelf kennen: zelfregulering, oriëntatie op jezelf, je studie en je loopbaan*
- *Manieren van omgaan met anderen: sociale en culturele vaardigheden, communiceren*

Bouwsteen 4: Receptie

Onderbouw

Leerlingen leren bij Griekse en Latijnse taal en cultuur niet alleen over de klassieke Oudheid. Zij maken ook kennis met de invloed van de Oudheid op (bijvoorbeeld schrijvers, kunstenaars en architecten uit) de latere ge-

schiedenis. In de onderbouw leren leerlingen klassieke elementen aan te wijzen in post-klassieke bronnen, waaronder die uit hun eigen leefwereld. Te denken valt aan vroegmoderne schilderijen over mythologische onderwerpen, maar ook aan films, games en comics met klassieke motieven uit onze eigen tijd.

Leerlingen leren:

- *post-klassieke cultuuruitingen herkennen en analyseren waarin klassieke cultuuruitingen voorkomen*
- *klassieke cultuuruitingen te vergelijken met receptie-uitingen*
- *meerdere receptie-uitingen (interpretaties) van een klassieke cultuuruiting met elkaar te vergelijken*
- *een onderbouwde reactie geven op een receptie-uiting, bijvoorbeeld in esthetische zin*

Bovenbouw

Leerlingen kunnen de klassieke elementen die ze in de onderbouw hebben leren herkennen in de bovenbouw verklaren en interpreteren. Ze leren dat elke tijd een andere betekenis aan de Oudheid geeft en dat schrijvers, kunstenaars en architecten het gedachtegoed van de Oudheid voor eigen doelen inzetten en gebruiken voor innovatie (*anchoring innovation*). Leerlingen worden zich bewust van dit proces en leren de inhoud van receptie-uitingen verklaren vanuit de (veranderde) socio-culturele context. Het vergelijken van verschillende voorbeelden van receptie draagt bij aan dit leerdoel.

Leerlingen leren:

- *post-klassieke cultuuruitingen herkennen en analyseren waarin antieke fenomenen voorkomen*
- *voorbeelden van receptie interpreteren met behulp van hun kennis van de cultuur van de Oudheid alsmede de (cultuurhistorische en maatschappelijke) context van de receptie-uiting.*
- *voorbeelden van culturele appropriatie (inzetten van de*

Selfie met Sappho

Oudheid voor eigen doelen) herkennen en analyseren

- *verschillen en overeenkomsten verklaren in receptie-uitingen van een klassieke cultuuruiting*
- *een visie op een antieke bron vormen met gebruik van verschillende receptie-uitingen*
- *een onderbouwde reactie geven op het gebruik van antieke fenomenen in cultuuruitingen uit later tijden*

Grote opdracht 5: Actualisatie verheldert de Oudheid en toont de relevantie van de Oudheid voor nu

Relevantie

Griekse en Romeinse teksten en andere cultuuruitingen komen uit een andere wereld die ver afstaat van onze tijd. Actualisatie brengt deze wereld dichterbij de leerling, omdat thema's en dilemma's uit de Oudheid verbonden worden met thema's en dilemma's uit onze wereld en die van de leerling. Dit vergroot enerzijds het begrip van teksten en andere cultuuruitingen uit de Oudheid en bevordert anderzijds dat leerlingen de Oudheid kunnen inzetten bij reflectie op onze wereld en hun eigen positie daarin.

Inhoud

Om tot begrip te komen van de betekenis van teksten en andere cultuuruitingen uit de Oudheid bestudeert de leerling actuele bronnen die vergelijkbare en/of andere visies bieden op het thema of dilemma dat in de klassieke tekst (of een andere cultuuruiting) aan de orde is. De confrontatie met allerlei visies op een thema of dilemma nodigt uit tot verdere verdieping van de betekenis van de klassieke tekst of cultuuruiting en tot evaluatie ervan in de context van de Oudheid. Als een leerling bijvoorbeeld tijdens het lezen van de Ilias verschillende Griekse leiders in actie ziet en hun

optreden vergelijkt met dat van leiders in onze tijd of met moderne theorieën over leiderschap, kan dit een leerling helpen het optreden van de Griekse helden nader te beschouwen. Vervolgens kan de vergelijking aanzetten tot een verdere verkenning van de overwegingen op basis waarvan de Homerische helden tot hun keuzes kwamen. Zo kan actualisatie leerlingen helpen bij evaluatie van het vreemde en een opstap zijn naar eigen oordeelsvorming over leiderschap in onze tijd.

Brede vaardigheden

- *Manieren van denken en handelen: kritisch denken, creatief denken en (praktisch) handelen, probleemoplossend denken en (praktisch) handelen*
- *Manieren van jezelf kennen: zelfregulering, oriëntatie op jezelf, je studie en je loopbaan*
- *Manieren van omgaan met anderen: sociale en culturele vaardigheden, communiceren*

Bouwsteen 5: Actualisatie

Onderbouw

In de onderbouw lezen leerlingen eenvoudige, eventueel geconstrueerde, Griekse en Latijnse teksten en teksten in vertaling. Daarnaast bestuderen ze andere klassieke cultuuruitingen. De leerling leert maatschappelijke processen, morele dilemma's en thema's die hij uit deze bronnen kent te verbinden met situaties in onze wereld. De leerling leert ook situaties uit onze wereld verbinden met maatschappelijke processen, morele dilemma's en thema's die hij kent uit klassieke teksten en andere cultuuruitingen.

Leerlingen leren:

- *in een klassieke tekst of andere cultuuruiting een thema of dilemma dat ook relevant is voor onze wereld herkennen*
- *de behandeling van een thema of dilemma in een*

klassieke bron en in een (min of meer) actuele bron analyseren en met elkaar vergelijken

- *een beargumenteerd standpunt innemen over een thema of dilemma in de Oudheid en het heden op basis van deze analyse en vergelijking*

Bovenbouw

In de bovenbouw leest de leerling originele Griekse en Latijnse teksten en teksten in vertaling. De inhoud van deze overwegend literaire teksten is complexer dan in de onderbouw. Bij voorkeur in samenhang met de teksten bestudeert de leerling andere klassieke cultuuruitingen. De leerling leert maatschappelijke processen, morele dilemma's en thema's die hij uit deze bronnen kent, te verbinden met situaties in onze wereld. De leerling leert ook situaties uit onze wereld te verbinden met maatschappelijke processen, morele dilemma's en thema's die hij kent uit antieke teksten en andere cultuuruitingen. De leerling leert bovendien actueel gebruik van de Oudheid door anderen te analyseren en kritisch beschouwen en daarover een beargumenteerd standpunt in te nemen.

Leerlingen leren:

- *in een klassieke tekst of andere cultuuruiting een thema of dilemma herkennen dat ook relevant is voor onze of hun wereld*
- *de behandeling van een thema of dilemma in een klassieke bron en in een (min of meer) actuele bron analyseren en met elkaar vergelijken*
- *een beargumenteerd standpunt innemen over een thema of dilemma in de Oudheid en het heden op basis van deze analyse en vergelijking*
- *een voorbeeld van actueel gebruik van denkwijzen of beelden uit Oudheid analyseren, kritisch beschouwen en daarover een beargumenteerd standpunt innemen*

III. Reflectie op het Eigene: Wat betekent het vreemde voor mijzelf?

Inlevingsvermogen

Klassieke talen en cultuur bieden je aansprekende voorbeelden om over grote vragen na te denken. Wat je eigen is komt bij de klassieken in aanraking met wat je vreemd is. Je leert hierover na te denken en jezelf hierover indringende vragen te stellen. Hierdoor kun je je beter inleven in omstandigheden en gevoelens van anderen. Zo dragen de klassieken bij aan vorming van wie je bent.

Grote opdracht 6: Reflectie op het vreemde en eigene draagt bij aan het ontdekken en ontwikkelen van een eigen identiteit

Relevantie

Reflectie op het eigene via het vreemde verlangt dat een leerling zich aan de hand van een authentieke tekst in context verhoudt tot de culturele waarden, normen, overtuigingen en percepties van de Oudheid en met behulp daarvan tot die van zichzelf en de eigen culturele omgeving. Het lezen van klassieke teksten biedt een leerling de gelegenheid om zich te verplaatsen in een ander, in onbekende situaties en/of in een andere taal en cultuur en zich met behulp van het perspectief van dat onbekende tot het eigen leven en de eigen omgeving te verhouden. Juist omdat er niet verlangd wordt deel te nemen aan of in te grijpen in de

Ontplooiing van jezelf in relatie tot de ander staat aan de basis van welvaart en welzijn.

Romereis Stedelijk Gymnasium Leeuwarden 2019

handeling biedt het lezen van teksten de mogelijkheid tot zelfreflectie. Op een klassieke tekst kan een leerling immers vrij reageren, omdat er aan zijn/haar reactie geen consequenties verbonden zijn die in het dagelijks leven mogelijk wel te verwachten zijn. Door de ontwikkeling van dit zogenaamde interculturele bewustzijn kan het lezen van klassieke teksten niet alleen bijdragen aan talige en esthetische vorming, maar ook aan sociale vorming en persoonsvorming van de leerling.

Inhoud

De ontwikkeling van intercultureel bewustzijn is gericht op de vaardigheid om van cultureel perspectief te wisselen. Leerlingen dienen zich er bewust van te worden dat ze hun eigen culturele omgeving zien door een persoonlijke bril en dat ze deze persoonlijke bril ook dragen als ze de taal en cultuur van de Oudheid beschouwen. Om de eigen cultuur beter te leren begrijpen via de culturele wereld van de Oudheid moet een leerling als het ware een derde perspectief leren innemen. Dit derde perspectief moet een leerling in staat stellen als insider de cultuur van de Oudheid en als outsider zijn eigen cultuur te beschouwen. Bij reflectie op het Lucretia-verhaal van Livius bijvoorbeeld moeten leerlingen zich (leren) realiseren dat zij vanuit een persoonlijke visie en met een moderne bril kijken naar een tekst die geschreven is in een andere culturele wereld, alvorens zij deze tekst als spiegel kunnen gebruiken voor hun eigen culturele omgeving.

Om leerlingen hierbij te helpen is het essentieel dat het vreemde goed ontsloten is. Op basis daarvan denken docent, leerling en medeleerlingen met elkaar na over de verschillen en overeenkomsten tussen de eigen cultuur en de doelcultuur en proberen deze met elkaar te verklaren. Het doel hiervan is niet zozeer het bepalen van een goed of fout standpunt, maar om grenzen te onderzoeken en te expliciteren én om jezelf te onderzoeken. De culturele visie die hierdoor ontstaat, is sterk verbonden met de leerling en zorgt mogelijk voor nuancering van de eigen mening, omdat een leerling als tussenpersoon fungeert tussen de vreemde cultuur en zijn eigen cultuur.

De ontwikkeling van intercultureel bewustzijn krijgt gedurende het leesproces vorm door middel van twee soorten dialogen die constant gaande zijn. Hiermee bedoelen we de interne dialoog tussen de leerling en

de klassieke tekst en de externe dialoog daarover met andere leerlingen en de docent. Deze externe dialoog is essentieel om eventueel ook op basis van de andere perspectieven de eigen visie aan te kunnen scherpen.

Brede vaardigheden

- *Manieren van denken en handelen: kritisch denken, creatief denken en (praktisch) handelen, probleemoplossend denken en (praktisch) handelen*
- *Manieren van jezelf kennen: zelfregulering, ondernemend denken en handelen, oriëntatie op jezelf, je studie en je loopbaan*
- *Manieren van omgaan met anderen: sociale en culturele vaardigheden, samenwerken, communiceren*

Bouwsteen 6: Persoonlijke ontwikkeling

Onder- en bovenbouw:

Leerlingen ontwikkelen via de inhoud van klassieke cultuuruitingen hun eigen normen- en waardensysteem aan de hand van thema's die passen bij de beleevingswereld van de leerling en bij de klassieke tekst en andere cultuuruitingen in context. De ontsluiting van klassieke teksten en andere cultuuruitingen biedt een leerling de gelegenheid om meer te leren over zichzelf met behulp van het perspectief van de Oudheid. Op die manier worden de teksten voor de leerling persoonlijk relevant.

Leerlingen leren:

- *nadenken over verschillen en overeenkomsten tussen de cultuur van de Oudheid en de eigen cultuur en daarin een persoonlijke positie in te nemen*
- *demonstreren in woord of beeld wat (een aspect van) een tekst of andere antieke cultuuruiting voor hen persoonlijk betekent*
- *een persoonlijk gemotiveerde reactie formuleren op*

Griekse/Romeinse tekst of een andere antieke cultuuruiting

Grote opdracht 7: Reflecteren op maatschappelijke processen, morele dilemma's en actuele thema's in Griekse of Latijnse teksten draagt bij aan verantwoordelijk burgerschap

Relevantie

Het onderwijs Griekse en Latijnse Taal en Cultuur levert een belangrijke bijdrage aan de ontwikkeling van jonge mensen tot kritische en onafhankelijke burgers. De vakoverstijgende benadering (taal, literatuur, filosofie, geschiedenis, kunst) die uniek is binnen het VWO-curriculum zorgt niet alleen voor een brede en diepgaande ontmoeting met de gezamenlijke Europese voorgeschiedenis en cultuur, maar ook voor een confrontatie met en reflectie op eigen(tijdse) ideeën en opvattingen. Historische kennis en perspectivische lenigheid zijn nodig om vanuit de eigen opvattingen de Oudheid daadwerkelijk te begrijpen. Leerlingen krijgen oog voor continue en discontinue ontwikkelingen sinds de klassieke Oudheid. Dit draagt bij aan de ontwikkeling en relativering van eigen identiteit én aan begrip voor de ander/het andere.

Het vermogen om vanuit historisch besef van de complexiteit van de wereld het andere en de integriteit van de ander te onderkennen en te respecteren is essentieel voor volwassen burgerschap in een pluriforme democratische samenleving. Bovendien zijn aspecten van de Oudheid zowel in de Oudheid als in latere tijden ingezet voor het communiceren van contemporair gedachtegoed en het legitimeren van politieke standpunten. Het is belangrijk dat een leerling zich ook tot die vormen van communicatie kritisch leert verhouden.

Inhoud

Leerlingen onderzoeken en analyseren klassieke cultuuruitingen vanuit verschillende disciplines. De inhoud van de klassieke literaire en filosofische teksten en de (morele) dilemma's die daaruit gedestilleerd kunnen worden zijn nog steeds actueel. Ze geven inzicht in het denken over thema's als vrijheid van meningsuiting, burgerlijke ongehoorzaamheid, relatie individu en staat, schuld en schaamte, het ontstaan van grenzen, van identiteit et cetera. Dit werkingsmechanisme geldt mutatis mutandis ook voor de bestudering van klassieke materiële kunst. Net als bij het lezen van teksten wordt hierbij een beroep gedaan op verbeeldingskracht en (speelse) creativiteit van leerlingen. Deze bestudering zet hen ook aan tot reflectie op verschillen in denken over nut, waarde en functie.

Brede vaardigheden

- *Manieren van denken en handelen: kritisch denken, creatief denken en (praktisch) handelen, probleemoplossend denken en (praktisch) handelen*
- *Manieren van jezelf kennen: zelfregulering, ondernemend denken en handelen, oriëntatie op jezelf, je studie en je loopbaan*
- *Manieren van omgaan met anderen: sociale en culturele vaardigheden, samenwerken, communiceren*

Bouwsteen 7: Perspectivische lenigheid

Onder- en bovenbouw:

Waar het bij bouwsteen 6 ging over het nuanceren van de eigen opvattingen bij een (moreel) dilemma, gaat het bij bouwsteen 7 om het opbrengen van begrip voor de keuze of mening van een ander bij dat dilemma. Leerlingen worden zich bewust van hun standplaatsgebondenheid door van perspectief te wisselen en zich te verplaatsen in een ander, in onbekende situaties en/

De klassieken geven je toegang tot de inspiratiebron van onze democratische rechtsstaat en van de waarden die aan de basis liggen van onze samenleving.

of in een andere cultuur. De verschillende vakdisciplines binnen GLTC (taal, literatuur, filosofie, geschiedenis, kunst) bieden een breed palet aan mogelijkheden om te reflecteren op eigen opvattingen en die van anderen. Leerlingen krijgen inzicht in het denken over thema's als vrijheid van meningsuiting, burgerlijke ongehoorzaamheid, relatie individu en staat, schuld en schaamte, het ontstaan van grenzen, van identiteit et cetera.

Leerlingen leren:

- *culturele/morele verschillen en overeenkomsten te onderzoeken en te beschrijven*
- *de meningen en keuzes van anderen te begrijpen door van (cultureel) perspectief te wisselen*
- *hun eigen normen en waarden te toetsen aan de hand van de verschillen en overeenkomsten tussen de heersende normen en waarden en die van een andere cultuur/de Oudheid*
- *wat hun eigen, persoonlijke normen en waarden betekenen voor hun plek in de Nederlandse maatschappij*

Finale

Klassieken verbinden de moderne samenleving' luidt de kop van de VCN-kernboodschap. Vanuit die overtuiging heeft het VCN-Volgteam voor het vak GLTC de visie, grote opdrachten en bouwstenen ontwikkeld. Hierbij is het Volgteam een stap verder gegaan dan de Ontwikkelteams: naast bouwstenen voor de onderbouw zijn ook - in een doorlopende leerlijn - bouwstenen voor de bovenbouw opgesteld.

Via de Ontwikkelteams hebben classici helaas geen rechtstreekse bijdrage kunnen leveren aan curriculum.nu. Juist vanuit het vakoverstijgende karakter van het vak GLTC heeft de VCN toch gemeend zich constructief aan te moeten sluiten bij het proces van curriculum.nu, hierbij gesteund door het ministerie van OCW.

Het VCN-Volgteam heeft ernaar gestreefd in dit curriculum de integratie van taal en cultuur te borgen. Deze integratie is in 2013 op papier in de eindtermen gekomen, maar in het veld nog niet gerealiseerd. Het VCN-Volgteam is van mening dat juist door deze integratie de relevantie van het vak GLTC voor de samenleving duidelijk wordt. Om die reden heeft het Volgteam gekozen voor de driedeling Constructie van het Vreemde, Perspectieven op het Vreemde en Reflectie op het Eigene. De bouwstenen 1 tot en met 3 zullen in de praktijk de meeste lestijd in beslag nemen; zonder de bouwstenen 4 tot en met 7 komt het belang van het vak voor de persoonlijke en maatschappelijke ontwikkeling van de leerling echter niet tot zijn recht.

Het Volgteam hoopt dat docenten inspiratie halen uit de vakbeschrijving en dat zij hiermee leerlingen kunnen inspireren en opleiden tot de burgers en de individuen die Nederland in de toekomst vormen.

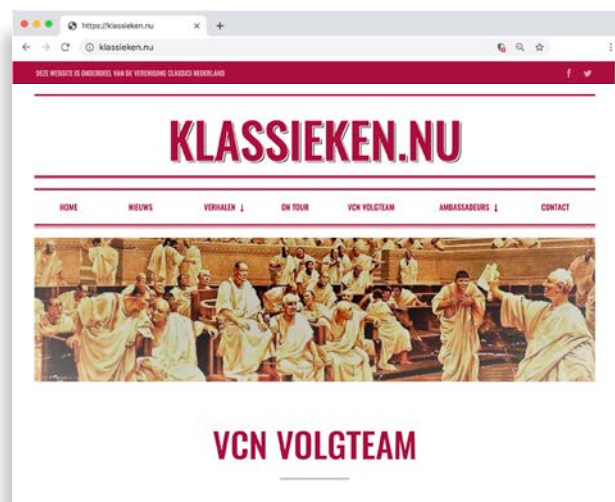
Aanbevelingen

Tijdens het schrijven van dit nieuwe curriculum heeft het Volgteam tal van zaken gehoord en ontvangen die niet in dit rapport opgenomen kunnen worden omdat ze buiten de opdracht van curriculum.nu vallen. Daarnaast heeft het Volgteam een paar ideeën die de moeite waard zijn maar strikt genomen ook buiten deze opdracht vallen. Om deze waardevolle punten kracht bij te zetten doet het Volgteam de volgende aanbevelingen:

- 1. Benoem een vervolgcommissie die zo spoedig mogelijk de implementatie van dit nieuwe curriculum begeleidt.**
- 2. Pas de eindtermen GTL en LTC aan op basis van de drie onderdelen van dit nieuwe curriculum.**
- 3. Pas het Centraal Examen aan zodat ook de bouwstenen 3 t/m 7 daarin bevroegd kunnen worden.**
- 4. Organiseer nascholing voor docenten om hen in staat te stellen de bouwstenen 3 t/m 7 meer dan nu het geval is een vaste plek in het onderwijs te geven.**

Proces in de tijd en draagvlak

Het VCN-Volgteam heeft vanaf april 2018 tot en met 15 oktober 2019 gewerkt aan de ontwikkeling van visie,

grote opdrachten en bouwstenen voor het vak GLTC. De verschillende stappen zijn hierboven beschreven in het hoofdstuk 'Werkwijze bij het ontwikkelen van een nieuw curriculum'.

Daarnaast heeft het Volgteam in iedere feedback-ronde de Ontwikkelteams Burgerschap, MVT, Mens & Maatschappij, Kunst & Cultuur en Nederlands van commentaar voorzien. Bij de presentatie van de rapporten van de ontwikkelteams hebben deze daarover expliciet hun waardering uitgesproken. In mei 2019 heeft een gedachtenuitwisseling plaatsgevonden tussen vertegenwoordigers van het Ontwikkelteam MVT en het gehele Volgteam. Ook hebben vertegenwoordigers van het Volgteam de bijeenkomsten van de hierboven genoemde Ontwikkelteams bezocht.

Het VCN-Volgteam heeft steeds gestreefd naar maximaal draagvlak. Om die reden heeft het Volgteam de rectoren van Stichting het Zelfstandig Gymnasium bij iedere ronde betrokken, alsmede het bestuur van het Nederlands Klassiek Verbond en de Belangengroep Gymnasiale Vorming. Bij iedere onderzoeksronde zijn alle hoogleraren klassieke talen en onderzoeksgroep Oikos expliciet uitgenodigd om te reageren. Ook vanuit de SLO is in iedere ronde feedback gegeven.

Alle reacties zijn gepubliceerd op de website www.klassieken.nu.

Samenvatting feedback op visie (herfst en winter 2018)

Voor het formuleren van de visie is gebruik gemaakt van de zeven vragen als gesteld in het werkdocument van de Ontwikkelgroepen.

Concept-antwoorden op deze zeven vragen zijn eerst voorgelegd aan de ruim 150 deelnemers van de VCN Nazomerconferentie in september 2018. Deze hebben allen een schriftelijke enquête ingevuld.

Op basis van hun reacties zijn de concept-antwoorden bijgesteld en eind december-begin januari 2019 digitaal voorgelegd aan classici via de website klassieken.nu en de mailing list van de VCN (900 leden).

In totaal zijn er op de website 192 reacties binnengekomen, veel van individuele docenten, maar ook hebben secties als geheel gereageerd, schoolleiders, een aantal leerlingen, SLO en vakwetenschappers. De teneur van de reacties is overwegend positief en bevatten ook complimenten voor het werk dat verzet is en succes voor het vervolg. Er zijn verzuchtingen over de kloof tussen dit curriculum en de praktijk, maar ook wordt gezegd dat het document de waarde van de vakken duidelijk kan maken aan leerlingen en aan de maatschappij.

Suggesties tot verbeteringen gaan over wat mensen missen of onvoldoende aangezet vinden. We hebben gezien dat dat vooral gaat over de rol van taal, taalverwerving en taalbeschouwing in de rol van het curriculum (de inhoud van het curriculum). Een aantal mensen reageren op de formulering van de relatie tussen GTC en LTC en brede maatschappelijke problemen, op de samenhang tussen de inhoud van het curriculum en brede vaardigheden en op de samenhang met andere vakken.

De rol van taal, taalverwerving en taalbeschouwing

Men wil in de visie op het curriculum een duidelijke plaats voor taal zien. Er is waardering voor de inbedding / combinatie met cultuur die in de visie naar voren komt, maar er zijn ook zeker geluiden dat GTC en LTC vooral ook talige vakken zijn. Een enkeling pleit voor opname van een specifieke taaldidactiek in de visie (het actieve Latijn). Docenten geven vooral ook aan dat, vooral in tijd, taalverwerving een grote plaats inneemt in het curriculum. Ze zouden dat graag in de visie weerspiegeld zien.

GTC en LTC en de maatschappij

Bij de vakinhoudelijke inzichten en grote maatschappelijke uitdagingen (2) werd in de reacties benoemd dat de link tussen Griekse en Latijnse Taal en Cultuur en uitdagingen als klimaatverandering en zorg voor de aarde niet zo voor de hand ligt. Een link met de huidige maatschappelijke problemen ziet men eerder als het gaat over zaken als fakenews en manipulatie in taal en cultuuruitingen.

Brede vaardigheden

Veel mensen die reageren zouden een aantal vaardigheden duidelijker aangezet willen zien. Zij noemden bijvoorbeeld:

- *Vermogen tot nauwkeurig en genuanceerd formuleren*
- *analytisch vermogen op het gebied van taal en teksten, maar ook in bredere zin, bij het oplossen van problemen in het algemeen*
- *standpunten vanuit verschillende hoeken kunnen benaderen en op basis van methodisch onderzoek je eigen standpunt in kunnen nemen*

Samenhang met andere vakken

Hier wordt de relatie met moderne vreemde talen genoemd, er wordt gevraagd om de relatie tussen talen uit te werken: kennis van taalstructuren vergemakkelijkt het leren van andere talen, leerlingen worden goed in het memoriseren en doorzien van moeilijke woorden. Daarnaast wordt opgemerkt dat de verbanden met de mens- en maatschappijvakken, met name geschiedenis, explicieter gemaakt kunnen worden.

In de bijgestelde visie hebben we deze aspecten zo goed mogelijk verwerkt. De curriculumdocumenten (visie, grote opdrachten en bouwstenen) gaan echter niet in op didactiek, ook niet op het gebied van taal. De rol van taal in het curriculum, op zichzelf en in relatie tot de andere vakonderdelen, hebben we in de bijgestelde visie beter willen belichten. Ook in de grote opdrachten

en vooral in de bouwstenen proberen we de verhouding tussen de vakonderdelen duidelijker naar voren te brengen; we beseffen dat taal en tekstbegrip een groot deel van de tijd in de klas in beslag neemt en zien in dat het belangrijk is dat ook in de beschrijving van het curriculum door te laten klinken.

Samenvatting feedback op grote opdrachten (begin zomer 2019)

Deze feedback is digitaal gegeven, door middel van een enquête op de website Klassieken.nu die aan het begin van de zomer van 2019 een aantal weken heeft opengestaan.

Er zijn 57 reacties binnengekomen op de grote opdrachten, waarvan 52 volgens het format van de enquête op de website klassieken.nu. In de enquête is expliciet gevraagd of mensen het vak goed beschreven vonden in de grote opdrachten, zowel in het algemeen als per opdracht. We kiezen ervoor eerst te schetsen hoe mensen hun antwoorden toelichten en nuanceren en pas daarna het cijfermatige beeld te geven.

Net als in de reacties op de visie, overheerst in de reacties op de grote opdrachten de rol van taal in het curriculum.

Respondenten hechten aan het lezen in de brontaal en willen dat graag expliciet genoemd zien. Men merkt op dat leerlingen echt plezier kunnen beleven aan vertalen en het omzetten van Grieks of Latijn naar mooi Nederlands. Daarnaast is vertalen bij uitstek een vorm van tekstontsluiting.

De grote opdrachten roepen ook opmerkingen op over de vorm van het Centraal Examen: aangezien grote opdrachten 4 tot en met 7 nu niet getoetst worden in het Centraal Examen, zijn mensen bang dat ze dan in de praktijk ook niet onderwezen zullen worden in de lessen.

Selfie met Sappho

	Zeer eens	Eens	Weet ik niet	Oneens	Zeer oneens
<i>Algemeen</i>	18	28	3	3	0
<i>GO 1</i>	21	23	3	5	0
<i>GO 2</i>	30	19	2	1	0
<i>GO 3</i>	21	27	2	2	0
<i>GO 4</i>	16	28	3	5	0
<i>GO 5</i>	19	27	3	2	1
<i>GO 6</i>	15	24	9	4	0
<i>GO 7</i>	16	23	10	3	0

Tot slot wordt opgemerkt dat de Oudheid niet alleen 'gebruikt' maar ook 'misbruikt' wordt - en dat het zinnig is ook daaraan aandacht in de les te besteden.

46 van de 52 mensen die gereageerd hebben, zijn het in het algemeen eens met de formulering van de grote opdrachten. Drie zijn het oneens, 3 geven aan dat ze het niet weten. Een precies overzicht is te vinden in de bovenstaande tabel.

Het is natuurlijk niet met zekerheid te zeggen dat de 52 reacties de mening van de lesgevende classici in Nederland weerspiegelen. Desalniettemin lijkt er draagvlak te zijn voor de grote opdrachten. Wel valt op dat relatief veel mensen niet goed weten wat ze met opdracht 6 en 7 aan moeten. Ook gezien de opmerkingen (zie boven) valt dit wellicht te verklaren doordat mensen een discrepantie ervaren tussen deze grote opdrachten en de praktijk. Doordat ze met deze opdrachten nog weinig praktijkervaring hebben, vrezen ze dat de tijd een knellende factor wordt.

Het Volgteam heeft zich gerealiseerd dat respondenten de zeven grote opdrachten veelal opgevat hebben als taken die ieder in de les evenredig veel aandacht moesten krijgen; in dat geval zouden de zorgen begrijpelijk zijn. Bij de aanpassingen heeft het Volgteam

daarom benadrukt dat in de praktijk veruit de meeste tijd zal (moeten) besteed worden aan grote opdrachten 1 en 2. Niettemin blijven de grote opdrachten 3 t/m 7 onverminderd gehandhaafd, om kerndoelstellingen als 'intercultureel bewustzijn', 'kennis' en 'persoonlijke ontwikkeling' te realiseren.

Wat betreft de aanpassingen aan het Centraal Examen: dit is een onderwerp waar de VCN al jaren veel vragen over krijgt. Overleg met het ministerie van OCW en met de SLO heeft echter geleerd: 'examen volgt curriculum'. Daarom houdt het Volgteam vast aan de voorgestelde grote opdrachten, maar bepleit op termijn een examen dat een reflectie is van het beoogde curriculum (zie de aanbevelingen).

Samenvatting feedback op bouwstenen

De feedback op de bouwstenen is in twee rondes gegeven. Van half juli tot 14 september zijn respondenten uitgenodigd om via de website klassieken.nu digitaal te reageren op de concept-bouwstenen.

In de eerste ronde hebben 69 mensen gereageerd. Respondenten waren het in grote lijnen eens met de bouwstenen. Veel reacties waren tekstueel van aard of hielpen het Volgteam om de formulering aan te scherpen. Mensen raakten geïnspireerd en kwamen met voorbeelden ('ook de Middeleeuwen bij receptie') of wensen voor een toekomstig examenpensum ('waarom altijd Cicero?').

Na ontvangst van de reacties zijn de bouwstenen aangepast en geïntegreerd met de grote opdrachten waar zij bij horen. Op 20 en 21 september 2019 zijn de grote opdrachten/bouwstenen opnieuw (schriftelijk) voorgelegd aan de 129 bezoekers van de VCN-Nazomerconferentie. Ook zijn in de twee weken daarna op drie plaatsen in het land bijeenkomsten georganiseerd, waar men in gesprek kon gaan met leden van het Volgteam. Ook hier hebben mensen de eindconquête

ingevuld. In totaal hebben 158 respondenten de aangepaste bouwstenen beoordeeld. In de enquête heeft het Volgteam specifiek per bouwsteen gevraagd of men 'ermee het onderwijs kon geven dat men wilde', dan wel of er gereede bezwaren waren.

Veruit de meeste respondenten (steeds ongeveer 130 van de 150) geven bij iedere bouwsteen aan dat ze hiermee zonder meer uit de voeten konden.

Bij de bouwstenen 1.1 en 1.2 waren er drie respondenten die vonden dat er teveel nadruk op vertalen lag, en drie respondenten die vonden dat er te weinig nadruk op vertalen lag. De overige reacties waren vooral tekstueel van aard en zijn verwerkt. Bij de bouwstenen 4 en 5 wordt duidelijk dat een enkeling zich zorgen maakt of hij/zijzelf wel toegerust is voor de taak. Datzelfde geldt ook voor de bouwstenen 6 en 7; hier maakt men zich eveneens zorgen over de uitvoerbaarheid en het gebrek aan materiaal. Ook bij de laatste, algemene vraag blijkt dit de grootste zorg: bijna 130 respondenten kunnen 'zonder meer' goed uit de voeten met deze grote opdrachten en bouwstenen. De zorgen van de enkeling gaan over haalbaarheid in tijd en toetsing, en de verhouding in tijd tussen de grote opdrachten/bouwstenen 1 t/m 3 en 4 t/m 7.

Op de website www.klassieken.nu zijn de reacties en een samenvatting van de schriftelijke enquête terug te lezen.

Samenstelling Volgteam

Het Volgteam stond onder voorzitterschap van drs. H. (Jet) van Gelder en bestond uit de volgende leden:

- Dr. S. (Suzanne) Adema**, universitair docent vakdidactiek GLTC Universiteit van Amsterdam, voorzitter Meesterschap in de Vakdidactiek GLTC
- Drs. R. (Rosanne) Bekker**, rector Berlage Lyceum, Amsterdam

Drs. X. (Xander) van Eckeren, docent GLTC St. Ignatiusgymnasium Amsterdam

Drs. M.D. (Marijne) de Ferrante, vakdidacticus GLTC ICLON, Universiteit Leiden; docent GLTC Coornhert Gymnasium, Gouda

Drs. H. (Jet) van Gelder M.A. (Cantab), voorzitter van de VCN, docent GLTC Stedelijk Gymnasium Leeuwarden

Drs. H. (Hanneke) de Gier, teamleider vwo Christelijk Lyceum Zeist

Dr. C.D.P. (Kokkie) van Oeveren, vakdidacticus GLTC Vrije Universiteit Amsterdam; docent GLTC St. Ignatiusgymnasium Amsterdam

Drs. M. (Michiel) Simons, docent GLTC Erasmiaans Gymnasium Rotterdam

Drs. J. (Johan) Splinter, manager Grex: vakcommunity Klassieke Talen; oud-docent GLTC Visser 't Hooft Lyceum, Leiden

Dr. P.T. (Paul) van Uum, vakdidacticus GLTC Radboud Universiteit Nijmegen, docent GLTC Trinitas Gymnasium Almere

Drs. B.H. (Dynte) van der Wijk, vakdidacticus GLTC Rijksuniversiteit Groningen

Literatuurverwijzingen

Adema, S., & Van der Plaat, A. (2017). Leerplankader Griekse en Latijnse taal en cultuur. Een voorbeelduitwerking voor de onderbouw. Enschede: Stichting Leerplan Ontwikkeling.

Bekker R. (2011). Doorlopende leerlijnen taalvaardigheid Klassieke Talen. Enschede: Stichting Leerplan Ontwikkeling. [url http://www.slo.nl/downloads/2011/doorlopende-leerlijnen-taalvaardigheid-klassieke-talen.pdf/](http://www.slo.nl/downloads/2011/doorlopende-leerlijnen-taalvaardigheid-klassieke-talen.pdf/)

Bekker, R. (2012). Handreiking schoolexamen Klassieke Talen VWO. Enschede: Stichting Leerplan Ontwikkeling.

Belangengroep Gymnasiale Vorming (2015). Enquête Stand van de Gouden Standaard voor gymnasiumopleiding op de scholengemeenschappen, BGV/AoB.

Selfie met Sappho

Url: <http://bgv.aob.nl/wp-content/uploads/2015/09/Rapportage-BGV-enqu%C3%A4te-sept.2015.pdf>

Ferrante, M. de en Gradstein, O. (2016). Griekse en Latijnse taal en cultuur.

In **Janssen, Fred & Hulshof, Hans & Veen, Klaas. (eds).** Uitdagend gedifferentieerd vakonderwijs: praktisch gereedschap om je onderwijsrepertoire te blijven uitbreiden. 157-168.

Ferrante, M. en Van Mourik, C. (2015). 'Actualiseren met leerlingen. Naar lessen van betekenis', *Lampas* 48.3. 250-264.

Goris, M. (1998). Herziene versie kerndoelen Klassieke Talen en Antieke Cultuur. Enschede: Stichting Leerplan Ontwikkeling.

Goris, M. (2006). Vakdossiers Tweede Fase - Klassieke Talen. Enschede: Stichting Leerplan Ontwikkeling.

Goris, M. (2007). Vakdossiers Tweede Fase. Klassieke Talen. Problemen in het onderwijs Klassieke Talen in Nederland en mogelijke wegen naar een betere toekomst. Enschede: Stichting Leerplan Ontwikkeling.

Goris, M. (2007). Handreiking schoolexamen klassieke talen vwo. Enschede: Stichting Leerplan Ontwikkeling.

Holmes-Henderson, Arlene and Kathryn Tempest.

(2018). 'Classics and 21st-century skills'.

In **Arlene Holmes-Henderson, Steven Hunt, and Mai Musie (eds.),** Forward with classics: Classical languages in schools and communities. London, Oxford, New York: Bloomsbury. 231-241.

Kits, K. Luger, S. Neven, H., Simons, M. en Zijlstra, P. (2014). Een Gouden Standaard voor gymnasiumonderwijs. Utrecht: Gezamenlijke publicatie van Vereniging Classici Nederlands, Stichting Het Zelfstandige Gymnasium, Belangengroep Gymnasiale Vorming/AoB, Landelijke Ouderraad Zelfstandige Gymnasia.

Kroon, C., & Sluiter, I. (2010). Het geheim van de blauwe broer: eindrapport van de Verkenningcommissie Klassieke Talen. Enschede: Stichting Leerplan Ontwikkeling.

Luger, S. (2015). Vertalen in de bovenbouw: een mission impossible?, *Lampas*, 48(3), 213-226.

Oeveren, C.D.P. van. (2019). Ithaka gaf je de reis. Op weg naar reflectie op het eigene en het vreemde in het literatuuronderwijs klassieke talen. Dissertatie, Vrije Universiteit Amsterdam.

Raap, J., Goris, M., Molenaar, M., Buykx, M., Habets, H., & Van Zwieten, W. (1996). Rapport expliciteringscommissie klassieke culturele vorming. *Lampas*, 29(3), 261-322.

Sicking, C. M. J. (1968). De doelstellingen van het onderwijs in Grieks en Latijn op gymnasia en gymnasiale afdelingen van lycea. *Lampas*, 1(1), 63-79.

Sicking, C. M. J. (1971). Memorandum van de commissie modernisering leerplan klassieke talen.

Lampas, 3(4), 38-64.

Stichting Leerplan Ontwikkeling. (2013). Toelichting vernieuwd examenprogramma Klassieke Talen vwo Van der Plaat, A. (2016). *Klassieke Talen - Vakspecifieke trendanalyse 2015.* Enschede: Stichting Leerplan Ontwikkeling.

Van der Plaat, A. (2017). Curriculumspiegel 2017.

Enschede: Stichting Leerplan Ontwikkeling.

Van Oeveren, C. D. P. (2018). Uitslag online enquête VCN. *VCN-bulletin*, 43(170), 5-6.

Verhoeven, P. (2002). Met één been of met beide benen in het vak. Over het spanningsveld tussen vakwetenschap en schoolvak. *Lampas*, 35(2), 168-179.

Waslander, S. et al. (2009). Latijn en de kracht van de vanzelfsprekendheid. Een onderzoek naar succesbevorderende en succesbelemmerende factoren bij het vak Latijn op zelfstandige gymnasia. Haarlem: Vereniging van Rectoren van de Zelfstandige Gymnasia.

Waslander, S. et al. (2011). De toren van Jenga. Utrecht: (Belangengroep Gymnasiale Vorming/AoB.

Kernboodschap van de VCN

Klassieken verbinden moderne samenleving

Klassieke talen en cultuur vormen en verbinden. Dat doen ze met machtige verhalen, met sterke beelden en belangrijke vragen. De klassieken verbinden de wereld van vroeger en vandaag, verbinden je eigen wereld met die van de ander. Ze openen je ogen voor wat je deelt met elkaar, in de samenleving van nu. Ze rusten je uit voor je rol in de maatschappij van morgen. De klassieken vormen je voor het leven dat voor je ligt.

Taal

Taal is de sleutel tot begrip; alleen door je nauwkeurig te verdiepen in wat iemand nu werkelijk zegt kun je diegene echt verstaan. Als je de taal begrijpt kun je ook duidelijk maken wat je onder woorden wilt brengen. Als je elkaar begrijpt kun je je verbinden met elkaar, met elkaar samenleven. De klassieken leren je taal te verstaan en zo ook je eigen taal beter te gebruiken.

Taal en cultuur

Taal en cultuur gaan hand in hand. Je verstaat elkaar door dezelfde taal te spreken. Maar je begrijpt elkaar pas door elkaars cultuur te bevatten en zo elkaars woorden te kunnen plaatsen. De klassieken maken je hierin een meester. Je onderzoekt wat je cultuur is en waar die vandaan komt. Je leert verbanden te zien en zo ontwikkel je jezelf in taal en cultuur.

Artes liberales

Het onderwijs in klassieke talen en cultuur heeft verschillende vakdisciplines als kern. De klassieken richten zich zowel op taal als op literatuur, filosofie, kunst en architectuur, geschiedenis. Hierdoor zijn ze in zichzelf vakoverstijgend. De klassieken zijn het levend

bewijs van het ideaal van de artes liberales of liberal arts & sciences.

Op de toppen van je kunnen

De klassieken stimuleren je creativiteit. Ze prikkelen je om samen te werken en om je vermogen te ontwikkelen problemen op te lossen. Ze leren je analyseren en grondig onderzoeken. Je leert scherp te denken en zo ook waarheid en verdichting te onderscheiden. In het begin is dat ingewikkeld maar als je eenmaal goed bezig bent daagt het je bovenal uit. Je ontplooit je op de toppen van je kunnen. Daar sta je niet alleen in. Je doet dat met bevlogen leraren die zelf uit overtuiging kozen voor de klassieken. Hun passie voedt jouw enthousiasme.

Reis door de tijd

De klassieken nemen je, op reis door de tijd, mee naar nieuwe werelden. Ze openen onvermoede vergezichten. Ze verrijken je verbeeldingskracht. De Griekse en Latijnse taal geven je toegang tot de antieke cultuur. Je maakt kennis met ideeën, verhalen en figuren uit de Grieks-Romeinse wereld. De klassieken verbinden je met je eigen verleden: waar komen we vandaan en hoe zijn we geworden wie wij zijn?

Gedeeld verleden, gezamenlijke toekomst

De klassieken geven (jonge) mensen ook toegang tot heden en verleden van de ander. De wereld van de klassieken strekt zich uit van Ganges, Donau en Rijn tot aan Schotland en de Sahara. Nederland kent tal van bevolkingsgroepen. Die beseffen dikwijls niet of nauwelijks dat ze veelal een gedeelde achtergrond hebben, en op deze basis kunnen bouwen aan een gezamenlijke toekomst. De klassieken openen je ogen hiervoor.

Inlevingsvermogen

Klassieke talen en cultuur bieden je aansprekende voorbeelden om over grote vragen na te denken. Wat je eigen is komt bij de klassieken in aanraking met wat je vreemd is. Je leert hierover na te denken en jezelf hierover indringende vragen te stellen. Hierdoor kun je je beter inleven in omstandigheden en gevoelens van anderen. Zo dragen de klassieken bij aan vorming van wie je bent.

Democratische rechtsstaat

De klassieken geven je toegang tot de inspiratiebron van onze democratische rechtsstaat en van de waarden

die aan de basis liggen van onze samenleving. Ze geven richting aan je ontwikkeling tot volwaardig burger. Ook daarmee zitten de klassieken in het hart van onderwijs en beleid.

Klassieken inspireren

Ontplooiing van jezelf in relatie tot de ander staat aan de basis van welvaart en welzijn. Daarom zijn de klassieke talen en cultuur van onschatbare waarde voor de mensen die Nederland met elkaar (gaan) maken.

Michiel Simons bespreekt de bouwstenen op de NaZomerConferentie 2019

Vereniging Classici Nederland

Een nieuw curriculum voor de vakken GTC en LTC

VCN-Volgteam